

21 SEP 2012

วารสารธรรมศาสตร์

ปีที่ 30 (พ.ศ. 2554)

สารบัญ

บทความพิเศษ

- พัฒนาการของชาติกับความขัดแย้งภายในของชาวสยาม
เสกสรรค์ ประเสริฐกุล 3

บทความวิจัย

- 92 ศพมีนา-พฤษภาอำมหิต: เกิดอะไร? อย่างไร? และทำไม?
เกษียร เตชะพีระ 21

- จากไพร่ฟ้าสู่ความเป็นพลเมือง
อภิชาติ สถิตนิรามัย 33

- รากเหง้าปัญหาเชิงโครงสร้างและความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย
พรชัย ตระกูลวรานนท์ 39

- อุตสาหกรรมด้านวัฒนธรรมและ “เอเชียภิวัดน์”: เศรษฐกิจระหว่างประเทศ
ในเอเชียภายใต้ “จินตนากรรม” ใหม่
อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ 75

- มโนทัศน์ ชู ในจริยศาสตร์ของขงจื้อ
วิสิทธิ์ ตออำนาจ 107

- อัตตาณัติในความสัมพันธ์: บทวิเคราะห์ ใจห่อ ในปรัชญาขงจื้อ
อุทัย เกสรวิบูลย์ 129

review article

- คนกับภัยพิบัติ: งานวิจัยทางสังคมศาสตร์
สายพิน ศุพุทธมงคล 151

คนกับภัยพิบัติ : งานวิจัยทางสังคมศาสตร์

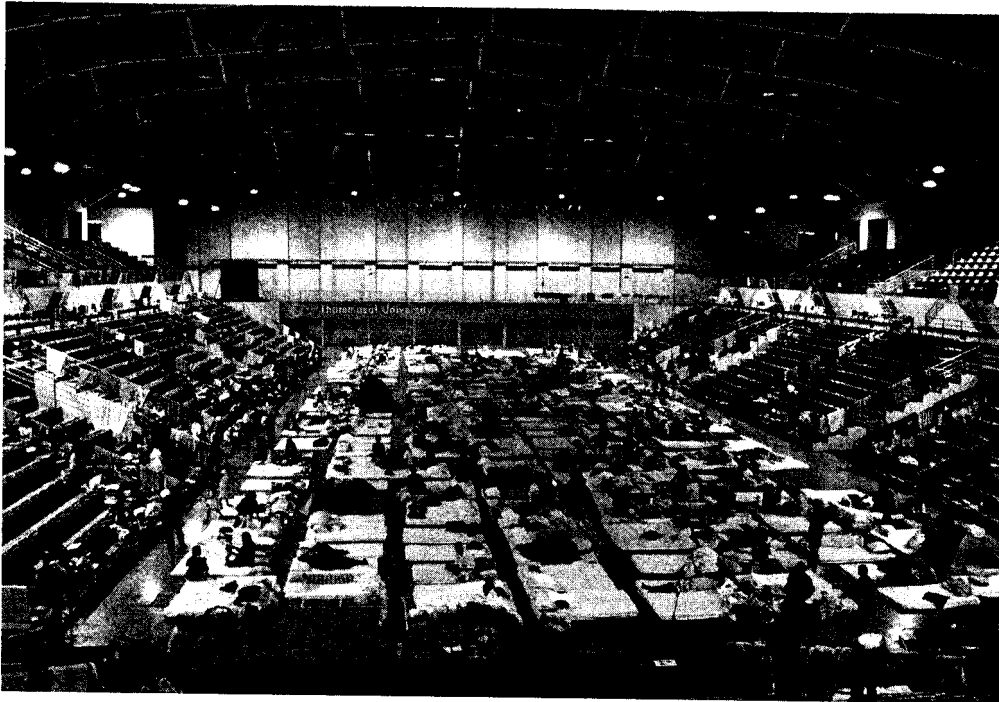
สายพิณ ศุพุทธมงคล

อุทกภัยในช่วงเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2554 ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเฉพาะในเชิงเศรษฐกิจ-ธุรกิจ-พาณิชย์-อุตสาหกรรม-เกษตรกรรม เท่านั้น¹ แต่ยังส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน กระทั่งชีวิตในอนาคตของผู้คนจำนวนมากหลายแสนต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนภารกิจส่วนตัวหรือกิจวัตรประจำวัน การประดับประดาครอบครัวย้ายที่อยู่หรือทั้งทางด้านสุขภาพอนามัยและสภาวะทางอารมณ์ความรู้สึก ชีวิตของเด็กทารก คนแก่ และคนพิการที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองจำนวนไม่น้อยต้องเสี่ยงกับการขาดอาหาร ขาดยารักษาโรค (เรื้อรัง) หรือถูกทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ในระดับชุมชน บางทีผู้คนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน บางครั้งเกิดการกระทบกระทั่งกันของคนบ้านใกล้ หรือชุมชนใกล้เคียง รวมไปถึงการชุมนุมเรียกร้องต่อรองกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนที่พวกเขาเผชิญอยู่

แม้รัฐบาลและสื่อมวลชนจะให้ความสนใจกับชีวิตและความเดือดร้อนของผู้คนที่บ้านเรือนถูกน้ำท่วม แต่ทุกครั้งที่เกิดภัยพิบัติ ดูเหมือนสื่อจะจำแนก “ผู้ได้รับผลกระทบ” เป็นสองกลุ่ม คือ ผู้ได้รับผลกระทบที่ “ไม่ยอม” ออกจากบ้านเรือนต่างๆ ที่ทางการได้ร้องขอให้ย้ายไปพักที่ศูนย์ช่วยเหลือ

---

¹ หนังสือพิมพ์ กรุงเทพธุรกิจ รายงานเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2554 ว่าอุทกภัยครั้งนี้ น่าจะสร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจแก่ประเทศไทย คิดเป็นมูลค่ากว่าหนึ่งล้านล้านบาท (ราวครึ่งหนึ่งเป็นความเสียหายที่เกิดกับโรงงาน 838 โรง ในนิคมอุตสาหกรรม 7 แห่ง และที่อยู่นอกนิคมอุตสาหกรรมเกษตรกรรมใน 8 จังหวัดที่ถูกน้ำท่วมคือ ชัยนาท นครสวรรค์ นนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี อ่างทอง และอุทัยธานี นอกจากนี้ยังมีความเสียหายที่เกิดกับธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่ได้รับผลกระทบราว 285,000 ราย หรือราวร้อยละ 10 ของผู้ประกอบการทั้งหมด ภาคธุรกิจท่องเที่ยวเสียหายไม่ต่ำกว่า 7 หมื่นล้านบาท ภาคเกษตรกรรมเสียหาย ประมาณ 27,000 ล้านบาท มีบ้านจัดสรรจมน้ำกว่า 5.4 แสนหน่วย เฉพาะในกรุงเทพมหานคร มีครัวเรือนได้รับผลกระทบเกือบ 2.4 ล้านครัวเรือน ยังไม่นับความเสียหายที่เกิดกับโครงการสร้างพื้นฐานที่ต้องใช้งบประมาณอีกนับหมื่นล้านในการซ่อมแซม

ภาพ: ประชาสัมพันธ์ มธ

ภาพ: ประชาสัมพันธ์ มธ

ภาพ: ประชาสัมพันธ์ มธ

ภาพ: อารีรัตน์ ปานจิบ

ผู้ประสบภัย คนเหล่านี้ต้องการ “การเยียวยา” ทางการเงิน ต้องการ “ถูกยั้งชีพ” ที่ผู้ใจบุญร่วมกันบริจาคผ่านองค์กร และหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน และเมื่อน้ำที่ท่วมขังในหมู่บ้าน/ชุมชนยังไม่มีที่ท่าว่าจะลดลง พวกเขา ก็รวมตัวกันใช้ “กฎหมู่” ไปพึ่งกันกันน้ำ รื้อกระสอบทราย ทำให้ชุมชนใกล้เคียงพลอยได้รับผลกระทบไปด้วย อีกกลุ่มอาจเรียกได้ว่าเป็น “ชุมชนตัวอย่าง” ของผู้ประสบภัยที่มีการจัดระเบียบการอยู่ร่วมกัน แบ่งสรรทรัพยากรที่มีจำกัด การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

แม้ทุกภัยครั้งใหญ่จะช่วยให้เราได้เห็นภาพคน และสังคมไทย โดยเฉพาะวิธีการที่คนและสังคมไทยรับมือภัยพิบัติในระดับหนึ่ง แต่ก็ก่อให้เกิดคำถามใหญ่ๆ มากมายตามมาด้วย อาทิ เมื่อกล่าวถึงภัยพิบัติ (disaster) เรา กำลังหมายถึงอะไร ใครคือผู้ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติ ในกรณีนี้ เฉพาะผู้ที่โรงงาน ไร่ นา บ้านเรือนถูกน้ำท่วมเท่านั้นหรือที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบ เราจะสามารถพูดถึงผลกระทบจากภัยพิบัติได้อย่างไร “ทั่วๆ ไป” หรือคนแต่ละกลุ่ม พื้นที่แต่ละพื้นที่ ชุมชนแต่ละชุมชนที่ถูกน้ำท่วม แม้ล้วนเป็น “ผู้ได้รับผลกระทบ” แต่ผลกระทบต่อชีวิต ทรัพย์สิน ความเชื่อมั่นต่อสภาวะการณ์ในอนาคต ก็มีลักษณะและระดับความรุนแรงที่แตกต่างกัน

หากภัยพิบัติคือภาวะการณ์ “ไม่ปกติ” (crisis revelatrice) ซึ่งเผยให้เห็นความจำเป็นพื้นฐานของชีวิต (การมีชีวิตรอด ความหิว ความไม่สบายตัว) และการตอบสนองความต้องการเหล่านั้นด้วยกลไกทางสังคมและวัฒนธรรม (Sahlins 1972) “ความไม่ปกติ” นี้บอกอะไรได้บ้างเกี่ยวกับ “ความปกติ” ของสังคมไทย และสังคมไทย (ค่านิยม วิถีชีวิต การตั้งถิ่นฐาน

บ้านเรือน วัฒนธรรมทางการเมือง ฯลฯ) และภายหลังภัยพิบัติจะเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่อย่างไร

แม้ภัยพิบัติจะเพิ่งได้รับความสนใจในฐานะวัตถุของการศึกษาในหมู่นักสังคมศาสตร์ แต่ความรุนแรง ร้ายแรง และความเร่งด่วนของปัญหา ทำให้มีงานวิจัยจำนวนมากถูกผลิตขึ้นในช่วงครึ่งคริสต์ศตวรรษที่ผ่านมา การทบทวนงานวิจัยนี้เลือกกล่าวถึงบางประเด็นที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อการทำการวิจัยภัยพิบัติในประเทศไทย โดยเริ่มต้นจากการนิยามภัยพิบัติในฐานะวัตถุของการวิจัยทางสังคมศาสตร์ จากนั้นเป็นการกล่าวถึงการศึกษาผู้ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติที่มองและมีวิธีจัดการหรือไม่จัดการกับภัยพิบัติภายใต้เงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัย ตามด้วยการศึกษาการให้และรับความช่วยเหลือ ทั้งเชิงวัตถุ (ของใช้จำเป็น ค่าชดเชย เงินช่วยเหลือ) และ “การเยียวยาจิตใจ” ว่าส่งผลอย่างไรต่อผู้ประสบภัย ประเด็นที่มองข้ามไม่ได้คือความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การกลายเป็นเมือง (ใหญ่, มหานคร) กับความเสี่ยงต่อภัยพิบัติ ก่อนจะกล่าวถึงการเล่าลือ การแพร่กระจายของตลกร้ายหลังภัยพิบัติ และข้อมูลการเกิดภัยพิบัติครั้งใหญ่ในประเทศไทย (เฉพาะน้ำท่วม ดินโคลนถล่ม พายุ และคลื่นยักษ์)

ภัยพิบัติ งานวิจัย และชีวิตทางสังคมของ “ภัยพิบัติ”

การวิจัยเกี่ยวกับภัยพิบัติและผลกระทบของภัยพิบัติเริ่มต้นในสหรัฐอเมริกาในช่วงปลายทศวรรษ 1940 และต้นทศวรรษ 1950 โดยโจทย์หลักและเงินสนับสนุนการวิจัยจำนวนมากมาจากหน่วยงานฝ่ายความมั่นคงที่ต้องการรู้

ปฏิกริยาของประชาชน ว่าหากสหรัฐอเมริกาถูกโจมตีด้วยอาวุธนิวเคลียร์ ประชาชนจะตื่นตระหนกจนนำไปสู่ความวุ่นวาย ผู้คนจะรู้สึกท้อหมดกำลังใจหรือไม่ และสถาบันทางสังคมใดบ้างที่จะตกอยู่ในภาวะเสี่ยงหรืออาจนำสังคมไปสู่ภาวะไร้ระเบียบ หนึ่งในทศวรรษผ่านไป ก็มีผลการวิจัยจำนวนมากที่ถูกผลิตขึ้น (Tierney, Bevc, Kuligowski 2006) จี. เอ. เครปส์ (G. A. Kreps 1984) สำรวงานวิจัยช่วงทศวรรษ 1960 ถึงทศวรรษ 1980 พบว่านักสังคมวิทยาให้ความสนใจกับการเกิดขึ้นของกลุ่มและวิถีปฏิบัติเพื่อแก้ไขภัยพิบัติ ตัวอย่างเช่น Kreps (1983) ที่ศึกษาการเกิดขึ้นของหน่วยค้นหาและช่วยเหลือผู้ประสบภัยที่เกิดขึ้นทันทีหลังแผ่นดินไหว โดยผู้ที่ปฏิบัติงานมีทั้งที่เคยผ่านการอบรมการกู้ภัยและไม่มีประสบการณ์ด้านนี้เลย เครปส์พบว่าหนึ่งชั่วโมงหลังแผ่นดินไหว ได้เกิดหน่วยค้นหาและช่วยเหลือผู้ประสบภัยจำนวนมาก ทั้งที่มาจากภาครัฐและเอกชน และที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชน ทั้งในพื้นที่ประสบภัยและเมืองใกล้เคียง

เครปส์ยังชี้ว่าเนื่องจากเรื่องนี้นักสังคมวิทยาสนใจคือระเบียบทางสังคม (social order) เราจึงเห็นคำถามที่สัมพันธ์กับระเบียบสังคมในงานวิจัยเกี่ยวกับภัยพิบัติด้วย คำถามดังกล่าว อาทิ เมื่อเกิดภัยพิบัติ ผู้คนปรับตัวอย่างไร และอะไรคือแรงจูงใจที่นำไปสู่การปฏิบัตินั้น ผู้คนมีวิธีรับมือกับการคุกคามของภัยพิบัติทั้งระยะเฉพาะหน้าและระยะยาวอย่างไร ความเสียหายระดับใดที่สังคมสามารถจัดการได้ และจะส่งผลกระทบระยะยาวต่อระเบียบทางสังคมในลักษณะใด ภัยพิบัติสามารถชี้ให้เห็นแบบแผนความสัมพันธ์และความไม่ลงรอยกันของคนกลุ่มต่างๆ ที่อาจทำให้การป้องกัน การเตรียมการ การรับมือ

ภัยพิบัติ และการฟื้นฟู มีอุปสรรคหรือเป็นไปได้ด้วยดี หรือไม่ อย่างไร

งานศึกษาลักษณะนี้เช่นงานวิจัยของ แฮร์รี เอสติล มอร์ (Harry Estill Moore) ซึ่งศึกษาภัยพิบัติที่เกิดจากพายุทอร์นาโดพัดเข้าทำลายย่านธุรกิจและที่อยู่อาศัยของผู้คนที่เมืองเวโก (Waco) และซานแอนเจโล (San Angelo) มลรัฐเท็กซัส สหรัฐอเมริกา เมื่อ ค.ศ. 1953 (พ.ศ. 2497) ซึ่งส่งผลให้อาคารในย่านการค้า 196 หลังพังทลาย และอีก 376 หลังเสียหายเกินกว่าจะกลับมาใช้งานได้ใหม่ มูลค่าความเสียหายทางธุรกิจสูงถึง 220 ล้านดอลลาร์ คิดเป็นสองในสามของมูลค่าความเสียหายทั้งหมด (311 ล้านดอลลาร์) ใน *Toward a Theory of Disaster* (1956) มอร์กล่าวว่า เมื่อพูดถึงภัยพิบัติ เรามักหมายถึงสถานการณ์อันเกิดจากพลังภายนอกที่รุนแรงเกินจะต้านทานหรือควบคุมได้ซึ่งส่งผลกระทบต่อรุนแรงกับบุคคล กลุ่มคน หรือชุมชน (Moore 1956: 733) หากจะมีคนตายในสถานการณ์เช่นนี้ก็ไม่ใช่เรื่องไม่ปกติ ภัยพิบัติทำให้แบบแผนการปฏิบัติดั้งเดิมที่หากทำแล้วเคยสามารถคาดเดาผลลัพธ์ได้ไม่สัมฤทธิ์ผลดั้งเดิม นี่เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ผู้ประสบภัยเกิดความกลัดกลุ้มกังวลใจ กระทั่งรู้สึกว่าคุณไร้ความสามารถ ขณะที่บางคน เมื่อถูกกระหน่ำโดยภัยพิบัติ ในระยะเฉพาะหน้าอาจมีอาการมินชาเหมือนตกอยู่ใต้อิทธิพลของสารเสพติดสองอาการนี้ทำให้บุคคล หรือชุมชน อยู่ในภาวะทำอะไรไม่ถูกกระยะหนึ่ง หลังจากนั้นทุกคนจะลุกขึ้นมาทำอะไรบางอย่าง ไม่ว่านั่นจะเป็นสิ่งที่มีหรือไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิงก็ตามที เพราะทุกฝ่ายต่างรู้สึกว่าคุณต้องทำอะไรบางอย่าง เราจะเห็นการหลังไหลมาของของบริจาค หน่วยงานบรรเทาสาธารณภัยทั้งของรัฐและเอกชนต่าง

ทีมแพทย์พยาบาล เพื่อช่วยแก้ไขสถานการณ์
ระเบียบข้อบังคับในการทำงานถูกยกเลิกชั่วคราว
คนหรือกลุ่มที่เคยเป็นปฏิปักษ์ต่อกันก็หันหน้า
เข้าหากัน

อย่างไรก็ดี เนื่องจากการดำเนินการที่
เกิดขึ้นในช่วงนี้เป็นการพยายามบรรเทาผล
กระทบเฉพาะหน้าที่ไม่ได้ผ่านการคิดอย่างเป็น
ระบบ ไม่ได้มีการทำงานที่มีการวางแผน และ
เป็นไปอย่างมีขั้นตอน ไม่นาน ทุกฝ่ายต่างรู้สึก
ว่าไม่ว่าจะพยายามอย่างไร พวกเขาไม่อาจ
กอบกู้สถานการณ์ให้กลับมาเป็นดังเดิมได้ เมื่อ
ประกอบกับความเห็นที่น้อยอ่อนล้าจากการ
ทำงานอย่างรีบเร่ง และความรู้สึกว่าสถานการณ์
เข้าขั้น "คับขัน" ได้ผ่านพ้นไปแล้ว ก็เป็นไปได้ว่า
จะเกิดการปะทุขึ้นใหม่ของความขัดแย้ง/คู่
ขัดแย้งเดิม ผู้ประสบภัยที่ได้รับความเดือดร้อน
เริ่มรู้สึกว่ารัฐและองค์กรเอกชนมีความบกพร่อง
ในด้านต่างๆ และรู้สึกที่ไม่ได้รับความเห็นอก
เห็นใจเท่าที่ควรจากรัฐ หน่วยงานเอกชน และ
คนในสังคมโดยรวม ผู้ประสบภัยบางคนอาจเริ่ม
"ถอดใจ" บางคน "ยอม" อพยพออกจากพื้นที่
ที่ประสบภัยพิบัติ บางคนเริ่มมองหา "ตัวการที่
สร้างปัญหา" หรือในบางกรณี "แพะรับบาป" เพื่อ
อธิบายความล้มเหลวของการกอบกู้สถานการณ์

เมื่อภาวะคับขันค่อยๆ ผ่านพ้นไป และ
สังคมเคลื่อนสู่ช่วงของการฟื้นฟู (rehabilitation)
มอร์พบว่าในช่วงนี้การคิดแบบประเมินผลได้
ผลเสีย การลงทุนที่จะให้ผลตอบแทนคุ้มค่า
(rationalization) ของหน่วยงานต่างๆ จะเริ่ม
ทำงานอีกครั้ง โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การกอบกู้
สถานการณ์ให้ใกล้สู่ภาวะปกติมากที่สุดเท่าที่
ทรัพยากรที่จำกัดจะอำนวย การดำเนินงานช่วง
นี้จะเป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ เน้นที่การ
รักษาประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าบรรเทา

ความเดือดร้อนเฉพาะหน้า ความเป็นระเบียบ
เรียบร้อยทางสังคมเป็นเรื่องที่สำคัญสูงสุด และ
มีการบังคับใช้กฎหมายเพื่อเป้าหมายนี้ จึงเป็น
ไปได้ว่าหลังภัยพิบัติ ข้อบังคับบางอย่างที่เคย
ถูกละเมิดจะถูกตรวจสอบย้อนหลัง รัฐบาลออก
กฎหมายใหม่เพื่อป้องกันภัยพิบัติในลักษณะ
เดียวกัน รวมทั้งจัดตั้งหน่วยงานที่จะทำงานร่วม
กันในการแก้ไขปัญหามาจากภัยพิบัติในอนาคต

จากข้อเสนอของมอร์ จะเห็นได้ว่าภัย
พิบัติมิได้หมายถึงเพียงปรากฏการณ์ธรรมชาติ
(แผ่นดินไหว พายุ น้ำท่วม ฯลฯ) เท่านั้น แต่
รวมถึงปฏิริยาของผู้คน ทั้งผู้ที่ได้รับผล
กระทบจากปรากฏการณ์ร้ายแรงที่คุกคามชีวิต
ทรัพย์สิน และวิถีชีวิตของพวกเขา ภัยพิบัติ
จึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีจุดเริ่มต้น
เหมือนหินที่ตกลงในบ่อน้ำ ก้อนหินทำให้น้ำแผ่
ออกเป็นวง เปรียบผลกระทบจากภัยพิบัติที่
เข้มข้นรุนแรงที่สุด ณ จุดที่หินตกน้ำ และค่อยๆ
ลดลงไปเรื่อยๆ โดยทั่วไปผู้ได้รับผลกระทบ
รุนแรงที่สุดคือผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ หรือมาถึง
ที่เกิดเหตุก่อนใคร รองลงมาคือครอบครัวของ
เหยื่อภัยพิบัติ สามคือผู้ที่อยู่ในย่านใกล้เคียง
จุดเกิดเหตุ และสุดท้ายคือบรรดาผู้สื่อข่าว
ที่เข้ามานำเสนอข่าวแก่ผู้ชมทั่วประเทศ อุปมา
ที่ว่าภัยพิบัติเสมือนหินตกในบ่อน้ำ (a stone in
a pond) ถูกกล่าวถึงในกระบวนการบำบัดที่
เรียกว่า Critical Incident Stress Debriefing หรือ
ที่เรียกสั้นๆ ว่า debriefing ผู้นำเสนอแนวคิดนี้คือ
เจฟฟรีย์ มิทเชล (Jeffrey T. Mitchell; Breslau
2000: 184-185) มิทเชลกล่าวถึงปฏิริยาของผู้
ที่ได้รับผลกระทบไว้เป็นระยะดังนี้ ระยะแรก
เรียกว่าช่วงกล้าบ้าบิ่น (Heroic Phase) ซึ่งเกิด
ขึ้นทันทีที่ผู้ได้รับผลกระทบเผชิญภัยพิบัติ และ
อาจกินเวลานานถึงหนึ่งสัปดาห์ ในช่วงนี้ผู้ได้รับ

... ระยะแรกเรียกว่าช่วงกล้าบ้าบิ่น เกิดขึ้นทันทีที่ผู้ได้รับผลกระทบเผชิญภัยพิบัติ ในช่วงนี้ผู้ได้รับผลกระทบจะมีอารมณ์อ่อนไหวและกระทำการแบบไม่เห็นแก่ตนเอง ระยะที่สอง เรียกว่าระยะน้ำผึ้งพระจันทร์ นี่เป็นช่วงที่ผู้ประสบภัยรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และตั้งความคาดหวังว่าในที่สุดภาวะการณ์จะกลับคืนสู่สภาวะปกติ พ้นจากช่วงน้ำผึ้งพระจันทร์คือช่วงตาสว่าง ผู้ประสบภัยต่างรู้สึกผิดหวังและโกรธสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ ทั้งนี้เพราะผู้ที่ให้คำมั่นสัญญาทั้งหลายไม่ปฏิบัติตามสัญญา แต่ละคนเริ่มพะวงกับปัญหาของตน ระยะสุดท้ายคือช่วงแห่งการฟื้นฟู ที่ผู้ประสบภัยตระหนักว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตน...

ผลกระทบจะมีอารมณ์อ่อนไหวและกระทำการแบบไม่เห็นแก่ตนเอง (altruistic) พวกเขาจะให้ทรัพย์สินที่มีอยู่แก่ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ ระยะที่สองเรียกว่าระยะน้ำผึ้งพระจันทร์ (Honey-moon Phase) เกิดขึ้นขณะที่ความช่วยเหลือจากภายนอกเริ่มทยอยเข้าสู่พื้นที่ภัยพิบัติ นี่เป็นช่วงที่ผู้ประสบภัยรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และตั้งความคาดหวังว่าในที่สุดภาวะการณ์จะกลับคืนสู่สภาวะปกติ พ้นจากช่วงน้ำผึ้งพระจันทร์คือช่วงตาสว่าง (Disillusionment Phase) ผู้ประสบภัยรู้สึกผิดหวังและโกรธสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ ทั้งนี้เพราะผู้ที่ให้คำมั่นสัญญาทั้งหลายไม่ปฏิบัติตามสัญญา และความหวังว่าการฟื้นฟูที่จะเกิดขึ้นโดยเร็วก็ยังไม่อาจทำได้ ความรู้สึกเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่ผู้ประสบภัยเริ่มลดน้อยถอยลง แต่ละคนเริ่มพะวงกับปัญหาของตน ระยะสุดท้ายคือช่วงแห่งการฟื้นฟู (Reconstruction Phase) ที่ผู้ประสบภัยตระหนักว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตน และพวกเขาไม่อาจคาดหวังหรือรอคอยความช่วยเหลือจากผู้อื่น ช่วงนี้ผู้ประสบภัยในแต่ละชุมชนจะรวมตัวกันเพื่อการฟื้นฟูโดยใช้ทรัพยากรที่พวกเขามีอยู่ ช่วงฟื้นฟูนี้อาจยาวนานนับปี

ในงานศึกษาของทั้งมอร์และเบรสเลา จะเห็นว่า "ภัยพิบัติ" เป็นเหตุการณ์ (event) ที่มีจุดเริ่มต้น และดำเนินไปในพื้นที่ (ทางกายภาพและทางสังคม) และเวลา มีลักษณะเป็นกระบวนการที่ดำเนินไป นับตั้งแต่บุคคลและชุมชนประสบเหตุการณ์รุนแรง ไม่ว่าจะเป็ภัยธรรมชาติ หรือภัยอันเกิดจากมนุษย์ (เช่น สงคราม สงครามกลางเมือง) นำสนใจว่าผลการวิจัยที่ได้ในช่วงนี้ ไม่เพียงไม่พบการตื่นตระหนก หรือความวุ่นวายไร้ระเบียบของสังคมอย่างที่หน่วยงานฝ่ายมั่นคงคาดการณ์ไว้ แต่กลับพบว่าแทนที่ผู้ได้รับความเดือดร้อนจะนั่งรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกราวคนสิ้นหวัง พวกเขากลับร่วมมือร่วมใจปฏิบัติงานเร่งด่วนเฉพาะหน้า เช่น การออกค้นหาและช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างแข็งขันและเข้มแข็ง ในช่วงวิกฤต นักวิจัยพบความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และการเพิ่มขึ้นของกลไกการร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการในหมู่ผู้ประสบภัย และการลดลงของการละเมิดกติกาทางสังคม (Tierney, Bevc, Kuligowski 2006: 58)

อย่างไรก็ดี ช่วงเวลาดังกล่าวก็มีใช้ช่วงปลอดความขัดแย้ง ใน *Tornadoes over Texas*:

A Study of Waco and San Angelo in Disaster (1958) มอร์พบว่านักธุรกิจมีบทบาทอย่างมากต่อการดำเนินการกู้ภัยและการฟื้นฟูย่านธุรกิจของเมืองให้คืนสู่สภาพเดิมและในเวลาอันรวดเร็วที่สุด พวกเขาไม่ยอมให้ทหารทุบทำลายอาคารเพื่อค้นหาผู้รอดชีวิต ไม่ยอมใช้วัสดุตามที่กฎหมายอาคารสิ่งปลูกสร้างกำหนดแต่ใช้วัสดุไม่คงทน ราคาขอมเยาในการซ่อมแซม โดยอ้างว่าลูกค้าของพวกเขาส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย ทำให้ "อาคารสองชั้นหลายแห่งในย่านนี้ถูกปรับเปลี่ยนให้เหลือเพียงชั้นเดียว และอาคารส่วนใหญ่ใช้ผนังเดิมที่เพียงโบกปูนปิดเอาไว้" (Moore 1958: 34; อ้างใน Stallings 2002: 288) นักธุรกิจเหล่านี้ยังได้รับความช่วยเหลือทางการเงินเพื่อการบูรณะอาคารจากกองทุนภัยพิบัติเมืองเวโก (Waco Disaster Fund) ซึ่งคณะกรรมการประกอบด้วยทนายความ พ่อค้า เจ้าหน้าที่บริหารของบริษัท ประกันภัย และผู้รับเหมาก่อสร้าง ผู้มีชื่อเสียงในชุมชน ในขณะที่เจ้าของธุรกิจที่เครื่องจักรเสียหายได้รับการจัดสรรเงินจากกองทุนฯ เพียงร้อยละ 7 ส่วนผู้ที่บ้านเรือนเสียหายเพราะพายุผู้ที่กองทุนฯ จัดสรรเงินช่วยเหลือให้กลับคือเจ้าของทรัพย์สิน ไม่ใช่ผู้เช่าที่อาศัยอยู่จริง

แม้ *Tornadoes over Texas* (1958) จะได้รับการยกย่องว่าเป็นงานศึกษาภัยพิบัติที่ทรงคุณค่า โดยมอร์ได้ชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างชนชั้น (ทางเศรษฐกิจ) กับผลกระทบของภัยพิบัติ แต่ก็ถูกวิจารณ์ว่าละเลยแง่มุมอื่นที่มีความสำคัญไม่แพ้กัน นั่นคือความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างคนผิวสี (ชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกัน) กับคนผิวขาวที่มีอยู่เดิม ที่ยังปรากฏชัดและทวีความเข้มข้นขึ้นหลังภัยพิบัติ แม้มอร์จะมีข้อมูลว่าคน

แอฟริกันอเมริกันโดยเฉลี่ยมีรายได้น้อยกว่าคนอเมริกันผิวขาวถึงร้อยละ 33 อาศัยในบ้านเรือนที่ไม่แข็งแรง และจำนวนมากไม่มีประกันวินาศภัย ผู้ประสบภัยพิบัติที่ได้รับบาดเจ็บมักจะถูกพาไปรับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลที่อยู่ห่างไกลออกไป ครอบครัวคนผิวดำได้รับการเยี่ยมเยียนจากพระน้อยกว่าครอบครัวคนผิวขาว และเมื่อถามถึงความช่วยเหลือที่พวกเขาได้รับจากองค์กรและหน่วยงาน ทั้งระดับเมือง รัฐ และรัฐบาลกลาง คนผิวดำจำนวนหนึ่งบอกว่าพวกเขาไม่ได้รับความช่วยเหลือเท่าที่ควร ขณะที่ผู้ที่ถูกสอบถามครึ่งหนึ่งปฏิเสธที่จะตอบคำถามนี้ เมื่อมีการจัดสรรเงินช่วยเหลือ คนผิวดำได้รับเงินช่วยเหลือจากน้อยแหล่งกว่า ซึ่งท้ายที่สุดทำให้ "คนผิวดำ (Negros) ที่เป็นหนี้เพราะต้องกู้เงินมาซ่อมแซมบ้านมีจำนวนมากกว่าคนผิวขาวถึงร้อยละ 50" (Moore 1958: 149; อ้างใน Stallings 2002: 290) และย่านที่อยู่อาศัยของคนผิวดำเป็นย่านที่ได้รับการฟื้นฟูช้าที่สุด กระนั้นก็ดี มอร์ไม่ได้เชื่อมโยงข้อมูลเข้ากับความแตกต่างและไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งอาจรวมไปถึงการเหยียดสีผิวในสังคมอเมริกันที่ยังดำรงอยู่ แม้จะในลักษณะที่แนบเนียนขึ้น (คือกีดกันและเหยียดผ่านความต่างทางเศรษฐกิจแทนเชื้อชาติ) ยังไม่ต้องพูดถึงความเชื่อมโยงระหว่างสถานะทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับปัจจัยอื่น เช่น เพศสภาพ (เหตุที่การขอชดเชยรายได้เนื่องจาก การว่างงานที่เป็นผลมาจากภัยพิบัติไม่สูงเท่าที่ทางการคาดไว้เพราะแรงงานที่ได้รับผลกระทบจำนวนมากเป็นผู้หญิง) ครอบครัว (เช่น ผู้ประสบภัยที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดี่ยวมีแนวโน้มจะได้รับการชดเชยมากกว่าครอบครัวขยาย) เป็นต้น

ภัยธรรมชาติ-ภัยพิบัติ

มนุษย์ในสังคมต่างๆ ล้วนเคยเผชิญความเสียหายและสูญเสียอันเกิดจากเหตุการณ์ไม่คาดฝัน และหลายครั้งพวกเขาไม่มีความสามารถจะป้องกันได้ เราอาจเรียกปรากฏการณ์เหล่านี้ว่าภัยพิบัติ กระนั้นก็ดี งานวิจัยทางสังคมศาสตร์ก็ชี้ให้เห็นว่าความเข้าใจของมนุษย์ว่าภัยพิบัติคืออะไร อะไรเป็นสาเหตุของความพิบัติ และที่ทางของมนุษย์ในภัยพิบัติอยู่ตรงไหน เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ อาทิ การศึกษาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นซ้ำๆ ตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในเมืองที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแซงต์ฟรองซีสส์ รัฐควิเบก ประเทศแคนาดา สเตฟานี กาสตองกูย (Stephane Castonguay) พบว่าผู้คนในพื้นที่ราบลุ่มที่มักถูกน้ำท่วมมองน้ำที่ขึ้นสูงและไหลเข้ามาทำลายบ้านเรือน ไร่นา และร้านค้าของพวกเขา รวมทั้งการเตรียมรับมือ เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของเมืองและการขยายตัวของอุตสาหกรรม แม่น้ำแซงต์ฟรองซีสส์เป็นแม่น้ำที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของเมืองทางฝั่งตะวันออกของควิเบก ซึ่งมีผู้อพยพทั้งจากเกาะอังกฤษและสหรัฐอเมริกามาตั้งถิ่นฐาน คนเหล่านี้พัฒนาที่ดินในที่ราบลุ่มเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมกระดาษ การเพาะปลูกเพื่อการค้า และแปรรูปไม้เนื่องจากภูมิประเทศในแถบนั้นประกอบด้วยทั้งเทือกเขา ที่ราบสูง และที่ราบลุ่มที่น้ำท่วมขัง ผู้คนที่อาศัยอยู่ในเมืองที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำจึงต่างคุ้นชินกับน้ำท่วมที่น่าสนใจคือแม้ผู้คนจะรู้ว่าเมืองแถบนี้มีโอกาสถูกน้ำท่วม แต่ก็ไม่มีใครคิดจะย้ายบ้านเรือน ไร่นา หรือร้านค้าไปตั้งอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำ ใน

ทางตรงกันข้าม ผู้คนกลับใช้ข้อเท็จจริงนี้เป็น การบ่งบอกว่าตนเป็นใคร("คนฟากนี้") พวกเขา ยังมีวิธีการเตรียมการและรับมือเมื่อมีความเป็นไปได้ว่าจะถูกน้ำท่วม ผู้สื่อข่าวในพื้นที่รายงานว่าเมื่อระดับน้ำในแม่น้ำเริ่มสูงขึ้น ผู้คนจะรีบขนทรัพย์สินของพวกเขาขึ้นไปไว้ชั้นบนของบ้าน ส่วนพ่อค้าแม่ค้าก็รีบเร่งย้ายสินค้าออกจากห้องใต้ดิน เมื่อทุกคนเสร็จภารกิจนี้แล้ว พวกเขาจะออกไปที่ริมแม่น้ำเพื่อเฝ้ามองน้ำที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ รวมทั้งก้อนน้ำแข็งใหญ่ๆ และซุงที่ ล่องมาตามลำน้ำ คนใช้เรือและคานู (canoes) มิใช่เพื่ออพยพหนีน้ำท่วม แต่เพื่อไปเยี่ยมเพื่อนบ้าน ส่งจดหมายและพัสดุไปรษณีย์ไปโรงเรียน และไปโบสถ์" (Castonguay 2007: 826)

กาสตองกูยพบว่าตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ชาวควิเบกทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแซงต์ฟรองซีสส์ไม่ได้มองว่าการถูกน้ำท่วมเป็นภัยพิบัติ แต่เป็นปรากฏการณ์พิเศษ (spectacular event—เหมือนการเกิดสุริยุปราคา หรือพระจันทร์ยิ้ม) แต่การคิดถึงและอยู่กับน้ำท่วมของชาวเมืองฝั่งตะวันออกเริ่มเปลี่ยนไปตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1890 เป็นต้นมา เมื่อพื้นที่ทางฝั่งตะวันออกสร้างเขื่อนทั้งเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูกในยามที่มีภัยแล้ง และเพื่อใช้น้ำในการผลิตไฟฟ้าเพื่อป้อนอุตสาหกรรมน้อยใหญ่ แม้หลังการสร้างเขื่อน ชาวไร่ชาวนาในแถบนี้จะไม่ประสบภัยแล้ง แต่น้ำท่วมซึ่งในสายตาของพวกเขาเคยเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ กลับกลายเป็นภัยพิบัติที่คุกคามชีวิต บ้านเรือน และทรัพย์สินของผู้คน เพราะแม่น้ำท่วมใหญ่จะแทบไม่เกิดขึ้น แต่ชาวเมืองก็ต้องประสบภัยน้ำท่วมฉับพลันบ่อยครั้งกว่าที่เคย ตัวอย่างเช่น ในวันที่ 10-11 กันยายน ค.ศ.1924 และวันที่ 3-4

พทศจิกายน ค.ศ.1927 เกิด "ฝนตกหนักต่อเนื่องถึง 36 ชั่วโมง ทำให้มีผู้เสียชีวิตห้ารายและทำให้ทางรถไฟและถนนเสียหายต้องใช้เงินในการซ่อมแซมกว่าสองล้านดอลลาร์" (Castonguay 2007: 833) การฟ้องร้องเพื่อเรียกค่าเสียหายที่เจ้าทุกข์คือประชาชน และผู้ถูกกล่าวหาคือบริษัทและเทศบาล เกิดขึ้นบ่อยครั้งจนแทบเป็นเรื่องปกติ ประชาชนกล่าวโทษองค์กรบริหารของเมืองว่าแม้จะเชื่อแน่ว่าจะเกิดน้ำท่วม แต่ทางเมืองกลับไม่มีมาตรการป้องกันภัยที่เหมาะสม ไม่ขุดลอกคูคลองระบายน้ำทำให้พื้นที่ที่ไม่ควรถูกน้ำท่วมพลอยถูกน้ำท่วมไปด้วย แม้ทางเทศบาลจะมีมาตรการป้องกันน้ำท่วม อาทิ การสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำเพิ่มเพื่อกักเก็บไม่ให้น้ำไหลบ่าท่วมเมือง การสร้างคันกันน้ำริมแม่น้ำทั้งสองฝั่ง รวมทั้งคันกันน้ำริมแม่น้ำสายย่อยๆ อีกจำนวนหนึ่ง กระนั้นก็ดี ระหว่างวันที่ 13-14 มิถุนายน ค.ศ. 1942 ฝนที่ตกนานติดต่อกันถึง 48 ชั่วโมงก็ก่อให้เกิดน้ำท่วมใหญ่อย่างไม่เคยเป็นมาในอดีต ในปีต่อมา ขณะที่การฟื้นฟูเมืองยังทำไม่เสร็จ ก็เกิดฝนตกใหญ่และเกิดน้ำท่วมซ้ำอีกครั้ง หลังถูกประชาชนร้องเรียน คณะกรรมการบริหารจัดการน้ำของรัฐควิเบกได้ส่งวิศวกรไปสำรวจพื้นที่ ศึกษาและหาวิธีจัดการน้ำในแม่น้ำแซนต์ฟรอนซัวส์ วิศวกรรายงานว่ น้ำท่วมในย่านนี้ไม่ใช่ปรากฏการณ์ธรรมชาติธรรมดา แต่คือภัยคุกคามถาวรที่ต้องหามาตรการแก้ไขระยะยาว เขาไม่คิดว่าเขื่อนที่มีอยู่จะแก้ปัญหาได้ เพราะเขื่อนที่มีอยู่ทั้งหมดกักเก็บน้ำไว้ได้เพียงหนึ่งในห้าของมวลน้ำทั้งหมด ส่วนมาตรการซ่อมบำรุงทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นการขุดลอก ขยายคูคลอง การลดปริมาณสิ่งกีดขวางทางเดินของน้ำ ล้วนไม่ช่วยแก้ปัญหา และยังเป็นการใช้จ่ายที่ไม่คุ้มค่า เขาชี้ว่า "ไม่มี

มาตรการป้องกันใดที่สามารถแก้ปัญหาที่เป็นสาเหตุที่ทำให้ น้ำท่วม" กาสตองกูยสรุปว่า ณ เวลานั้น "ผู้คนไม่รู้สึกรู้สึกับน้ำท่วมอีกแล้วทัศนคติของพวกเขาต่อแม่น้ำและพฤติกรรมที่ไม่แน่นอนของน้ำ ทำให้คนต้องการความมั่นใจว่าชีวิตและทรัพย์สินของพวกเขาจะปลอดภัย (มาตรการและสิ่งก่อสร้างเพื่อป้องกันน้ำท่วม) แทนที่จะลดความเสี่ยงต่อการสูญเสียและหายนะ กลับทำให้คนรู้สึกว่ชีวิตไม่มีความมั่นคง ความรู้สึกตกอยู่ในภาวะเสี่ยงของคนที่ไม่เพิ่มสูงขึ้น เกิดขึ้นควบคู่ไปกับความสามารถในการรับมือ น้ำท่วมของพวกเขาที่ลดลง ผู้คนยังใช้ชีวิตอย่างระมัดระวัง แต่แทนที่จะเฝ้าระวังระดับน้ำในแม่น้ำ พวกเขากลับมุ่งสนใจกับการเรียกร้องให้ทางการสร้างมาตรการป้องกันและเยียวยา" (Castonguay 2007: 833-34)

เกรกอรี แคลนซี (Gregory Clancey) นักประวัติศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในเอเชียตะวันออก กล่าวถึงทัศนะของชาวญี่ปุ่นต่อภัยธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปในช่วงเวลาต่างๆ โดยศึกษาผ่านการนำเสนอข่าวแผ่นดินไหวใหญ่ในญี่ปุ่นสามครั้งที่เกิดขึ้นในช่วงเกือบเจ็ดทศวรรษ คือ แผ่นดินไหวที่อังไซ (Ansei Earthquake) ค.ศ.1855 ที่โนบี (Great Nobi Earthquake) ค.ศ.1891 และที่คันโต (Kanto Earthquake) ค.ศ.1923 (Clancey 2011)

แคลนซีได้วิเคราะห์ภาพพิมพ์ปลาตุ๊ก (catfish prints) จำนวนกว่า 400 ภาพที่ศิลปินชาวเมืองเอโดะผู้ประสบเหตุโดยตรงได้ผลิตขึ้นในระยะไม่นานหลังเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวที่อังไซ ซึ่งทำให้เมืองเอโดะพังพินาศ เขากล่าวว่า สัญลักษณ์ที่ศิลปินใช้ร่วมกันคือปลาตุ๊กซึ่งติดอยู่ใต้ก้อนหินที่ วัดคาชิมะ (Kashima)

ภาพพิมพ์นำเสนอว่าแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ทำให้เจ้าปลาตัวนี้หลุดออกจากใต้ก้อนหิน ในบางภาพปลาตุ๊กมีขนาดใหญ่โต ชั่วร้าย และออกมาอาละวาดทำลายเมืองเอโดะจนพังพินาศ ขณะที่บางภาพปลาตุ๊กมีขนาดเท่าคน แต่งกายและกำลังทำงานหรือประกอบพิธีกรรม ส่วนบางภาพเป็นปลาตุ๊กที่เอาทองมาให้แก่ชาวเอโดะ บางภาพคนกลัวปลาตุ๊กและจะตีมัน แต่ในบางภาพผู้คนยินดีกับการปรากฏตัวของปลาตุ๊กและห้ามปรามไม่ให้คนทำร้ายมัน แคลนซีย์อธิบายว่าชาวญี่ปุ่นถือว่าปลาตุ๊กเป็นสัตว์ที่มีพลังเหนือธรรมชาติ ซึ่งตีก็ได้ ร้ายก็ได้ สามารถทำอะไรได้หลายอย่างเหมือนคน และมนุษย์ก็สามารถเช่นไหว (ติดสินบน โน้มน้าว) ให้ปลาตุ๊กบันดาลให้เกิดผลที่เขาต้องการได้ แคลนซีย์ตีความว่าปลาตุ๊กในภาพพิมพ์ชี้ว่าชาวเอโดะในยุคนั้นไม่ได้มองว่าแผ่นดินไหวเป็นภัยพิบัติที่แก้ไขไม่ได้ (unmitigated disaster) ผู้คนสามารถบรรเทาความกลัวด้วยวิธีการต่างๆ ในภาพพิมพ์จำนวนมากที่มีปลาตุ๊กไปรยปรายเหรียญทองและเหล่าสามัญชนต่างแสดงความยินดีปรีดาเหมือนจะบอกว่า ผู้ประสบภัยทั้งหลายต่างรู้ว่าหลังเมืองถูกทำลายราบลง เมืองก็จะถูกสร้างขึ้นใหม่ และผู้ที่มีอำนาจมีทรัพย์สินเงินทองจะต้องใช้จ่ายอย่างขนานใหญ่เพื่อการนี้ ผู้ที่จะได้ประโยชน์โดยตรงจากการฟื้นฟูและสร้างเมืองใหม่ก็คือบรรดาช่างทั้งหลาย ภาพพิมพ์บางภาพยังแสดงให้เห็นมิติทางความเชื่อเกี่ยวกับ “วันสิ้นโลก” หรือ “วันล้างโลก” (yonaoshi) ของชาวเอโดะในสมัยนั้น แผ่นดินไหวและปลาตุ๊กที่หลุดออกมาอาจมีนัยว่าผู้คนมองภัยพิบัติครั้งนี้ว่าเป็นช่วงของการสร้างโลกใหม่ที่ดีกว่าเดิม และเป็นธรรมกว่าเดิม และหากพิจารณาภาพอย่างถี่ถ้วนจะเห็นว่าในหลายภาพแสดงความ

ไม่เท่าเทียมของคนกลุ่มต่างๆ ผ่านความเสียหายที่แต่ละคนเผชิญ ซึ่งมีนัยของการวิพากษ์ระบบสังคมที่เป็นอยู่อย่างชัดเจน ทว่าแบบเนียน ที่สำคัญ แคลนซีย์เชื่อว่าจากหลักฐานที่ปรากฏในภาพพิมพ์ แม้ผู้คนจะได้รับผลกระทบจากแผ่นดินไหว แต่ไม่มีใครที่อยู่ใน “ภาวะตกเป็นเหยื่อ” (victimhood) ของภัยพิบัติ และไม่มีใครในภาพที่ร้องขอความเห็นอกเห็นใจ ความสงสารจากผู้อื่น (Clancey 2011: 397-98)

36 ปีต่อมา ญี่ปุ่นก็เผชิญแผ่นดินไหวใหญ่ครั้งที่ที่ราบโนบิใกล้เมืองนาโงยา(Nagoya) ความทรงจำเกี่ยวกับแผ่นดินไหวครั้งนี้ถูกถ่ายทอดและเก็บรักษาด้วยสื่อต่างชนิดกับแผ่นดินไหวครั้งก่อน แคลนซีย์พบว่าหลังแผ่นดินไหว หน่วยงานต่างๆ ได้ผลิตหนังสือเล่มเล็กๆ และแผ่นพับเพื่อให้ความรู้กับประชาชน “อย่างเป็นทางการ” ว่าแผ่นดินไหวเกิดจากอะไร และมีผลกระทบอย่างไร ในหนังสือและแผ่นพับมีภาพเหตุการณ์ เป็นภาพถ่ายหรือภาพวาดที่แสดงให้เห็นผลกระทบของแผ่นดินไหวที่เกิดกับอาคารบ้านเรือน สาธารณูปโภค โรงงานอุตสาหกรรม ถนน และทางรถไฟ ภาพที่ถ่ายทอดสภาพความเป็นจริงเช่นนี้ไม่มีที่ให้ปลาตุ๊ก และผู้ที่สร้างสรรค์ภาพก็ไม่ใช้ศิลปินที่อยู่ในเหตุการณ์ แต่เป็นผู้สื่อข่าวหรือเจ้าหน้าที่ที่มาจากที่อื่น

แคลนซีย์ชี้ว่าแก่นเรื่องหลักที่ปรากฏในภาพแผ่นดินไหวที่โนบิคือความล้มเหลวของเทคโนโลยีตะวันตกที่ไม่ได้เคารพข้อเท็จจริงในภาพ ผู้ชมจะเห็นสะพานเหล็กขนาดมหึมาหักตกลงในแม่น้ำ ปล่องไฟโรงงานอุตสาหกรรมพัง โรงงานไฟไหม้ รถไฟตกในรอยแยกของแผ่นดิน ขบวนการพลิกคว่ำ มีร่างไร้ชีวิตของผู้คนกระจัดกระจายใกล้หัวจักรไอน้ำ (แคลนซีย์ชี้ว่า

ในความเป็นจริง ไม่มีรถไฟขบวนไหนตกลงไปในรอยแยก และการเสียชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่เกิดจากถูกหลังคาบ้านทับหรือถูกไฟคลอก) ขณะที่ภูมิทัศน์ของธรรมชาติให้ความรู้สึกสงบนิ่งไม่สะทกสะท้าน แคลนซีชี้ว่าการจัดวางและสร้างภาพแผ่นดินไหวในลักษณะนี้อาจมองได้ว่าเป็นการวิพากษ์ความล้มเหลวของเทคโนโลยีตะวันตก ซึ่งก็นำไปสู่การปฏิรูปทางวิศวกรรมขนานใหญ่หลังจากนั้น ความแตกต่างอีกประการหนึ่งของภาพแผ่นดินไหวในสองช่วงเวลา คือการปรากฏขึ้นของสภาวะความเป็นเหยื่อ เพราะเป้าหมายของการนำเสนอภาพเหล่านี้คือการให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกสงสาร เห็นอกเห็นใจผู้ประสบภัย ผู้ชมจะได้เห็นและได้ยินข่าวองค์การบรรเทาทุกข์และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานต่างๆ ออกไปแจกเครื่องยังชีพแก่เหยื่อ/ผู้ประสบภัย และการรับของแจกไม่ใช่เรื่องเสียเกียรติ มีการกล่าวถึงจำนวนผู้เสียชีวิต ซึ่งจะถูกบันทึกและจดจำในฐานะเหยื่อของภัยพิบัติที่ไม่มีหน้าไม่มีตา ไม่มีชนชั้นวรรณะ ไม่เคยเป็นที่สังเกตของใครทั้งในยามที่มีชีวิตอยู่และตายไป (Clancey 2011: 399) การมองว่าแผ่นดินไหวเป็นโอกาสของการเกิดขึ้นใหม่ของเมืองและวิถีชีวิตผู้คนว่าแผ่นดินไหวทำให้คนบางกลุ่มมีช่องทางในการทำมาหากินมากกว่ากลุ่มอื่นอย่างที่เคยปรากฏในภาพพิมพ์ปลาดุกหายไป แผ่นดินไหวกลายเป็นภัยพิบัติที่มนุษย์ไม่อาจต่อกรได้

เวลาผ่านไปอีก 20 ปี เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในบริเวณที่ราบคันโต ซึ่งทำความเสียหายอย่างหนักแก่เมืองโตเกียวและโยโกฮาม่า แก่นหลักเรื่องความไร้หน้าตาของความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีปรากฏอีกครั้ง นักวิทยาศาสตร์พยากรณ์ผลาดส่วนตึกสูงที่สร้างด้วยเทคโนโลยีชั้นสูงก็มี

ชะตากรรมไม่ต่างจากบ้านไม้ธรรมดาๆ สิ่งที่เพิ่มเติมเข้ามาในช่วงนี้คือการตั้งคำถามของประชาชน ว่าเหตุใดรัฐจึงทุ่มเทงบประมาณให้กับการสร้างที่หลบภัยให้รัฐบาลและบรรษัทอุตสาหกรรมใหญ่ แต่ปล่อยให้บ้านเรือนประชาชนถูกไฟไหม้ ประชาชนบางกลุ่มใช้เหตุการณ์แผ่นดินไหวเป็นสัญญาณบอกเหตุว่าวาระสุดท้ายของรัฐบาลที่ฉ้อราษฎร์ บ้านเมืองที่บ้าวัดถู กำลังมาถึง รวมถึงมีการหยิบยกเหตุการณ์ที่น่าอัปยศ เช่น การสังหารหมู่ชาวเกาหลี การอื้อฉวนักการเมืองฝ่ายซ้ายขึ้นมาบอกกล่าวแก่สาธารณชน

การศึกษาของแคลนซี้นอกจากแสดงให้เห็นกระบวนการเกิดขึ้นของสภาวะความเป็นเหยื่อหรือผู้ประสบภัย และการเปลี่ยนสถานภาพของภัยธรรมชาติให้กลายเป็นภัยพิบัติแล้ว เขายังเน้นว่าภัยพิบัติแต่ละครั้ง และปฏิภานของคนที่ได้รับผลกระทบล้วนมีลักษณะเฉพาะที่เปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ ทั้งในกรณีของน้ำท่วมที่คิวเบก (Castonguay 2007) และแผ่นดินไหวในญี่ปุ่น (Clancey 2011) ดูเหมือนเทคโนโลยีจะมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนวิถีการที่คนอยู่กับภัยธรรมชาติ วิธีที่พวกเขามองภัยธรรมชาติ และศักยภาพในการรับมือภัยพิบัติ

ภัยพิบัติ ใครพิบัติ?

เมื่อเกิดภัยพิบัติ ใครคือเหยื่อของภัยพิบัติ? ในเชิงประชากร เอช. เจ. ไฟรด์แซม (H. J. Friedsam) ซึ่งรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประสบภัยพิบัติจากพายุทอร์นาโดที่เมืองดัลลัส มลรัฐเท็กซัส ใน ค.ศ.1957 พบว่าในช่วงที่เกิดพายุประชากรกลุ่มที่อยู่ในบ้านเรือนส่วนใหญ่คือผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป (Friedsam 1960:

269) อย่างไรก็ตาม เขาชี้ว่าการกระจายตัวของคน
แก๊งขึ้นอยู่กับการอายุของเมืองหรือชุมชนด้วย
กล่าวคือในเมืองหรือชุมชนเก่าจะมีโอกาสที่จะ
มีประชากรสูงวัยอาศัยอยู่ในบ้านเรือนมากกว่า
ในเมืองใหม่ และเมื่อเกิดภัยพิบัติโอกาสที่คนแก่
จะเสียชีวิตมีมากกว่าคนกลุ่มอายุอื่น

การสูญเสียชีวิตอันเกิดจากภัยพิบัติเกิดขึ้น
ได้ในหลายลักษณะ อลิซ โฟเธอร์กิลล์ (Alice
Fothergill) ศึกษาประสบการณ์ของผู้ประสบภัย
น้ำท่วมที่เมืองแกรนด์ฟอร์คส์ ทางตอนเหนือ
ของมลรัฐดาโคตา และเมืองแกรนด์ฟอร์คส์
ตะวันออก ในมลรัฐมินนิโซตา สหรัฐอเมริกา ซึ่ง
เกิดขึ้นในช่วงฤดูใบไม้ผลิ ค.ศ.1997 (Fothergill
2003) น้ำท่วมครั้งนี้เป็นผลมาจากหิมะที่
ตกหนักกว่าทุกปี ทำให้เมื่ออากาศอบอุ่นขึ้น
และหิมะละลาย ระดับน้ำในแม่น้ำแดง (Red
River) ซึ่งไหลผ่านสองเมืองจึงสูงชันสองฝั่งเข้า
ท่วมเมือง ประชาชนราวหกหมื่นครอบครัวจึง
ต้องอพยพไปอยู่ตามศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัย
โรงแรม บ้านพักตากอากาศ บางคนอพยพไปอยู่
กับญาติและเพื่อน ขณะที่ผู้ประสบภัยจำนวน
หนึ่งต้องไปพักกับคนที่เขาไม่รู้จัก แต่เอื้อเพื่อ
ที่อยู่อาศัยให้ระหว่างน้ำท่วม

จากการสัมภาษณ์ผู้ประสบภัยเพศหญิง
จำนวน 60 คน ซึ่งส่วนใหญ่จบชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลาย หรือปริญญาตรี เกือบทั้งหมดมีงาน
ทำระหว่างเกิดน้ำท่วม บางคนเป็นพยาบาล ครู
เจ้าหน้าที่ไปรษณีย์ พนักงานในร้านอาหาร
พนักงานขาย หรือเป็นแม่บ้าน มีเพียงสามคนที่
ว่างงานและกำลังหางาน และมีผู้ที่ได้รับเงิน
สวัสดิการทุพพลภาพจากรัฐบาลเพียงคนเดียว
โฟเธอร์กิลล์พบว่าผู้ให้ข้อมูล ซึ่งส่วนใหญ่นิยม
ตนเองว่าเป็นชนชั้นกลาง และมีบ้านเป็นของ
ตนเอง เห็นว่าน้ำท่วมเป็นผลมาจากการพัฒนา

ที่ดินริมแม่น้ำที่ขาดการวางแผนการระบายน้ำ
และการพยากรณ์ปริมาณที่ผิดพลาดของกรม
ทหารช่างกองทัพบก (ชาวบ้านช่วยกันตั้ง
กระสอบทรายริมฝั่งแม่น้ำสูง 49 ฟุต แต่ระดับน้ำ
จริงสูง 59 ฟุต) หลังบ้านถูกน้ำท่วม ผู้หญิง
เหล่านี้ได้รับสิ่งของบริจาคของใช้จำเป็นทั้งจาก
หน่วยงานของรัฐและเอกชน และเมื่อถามความ
รู้สึกในฐานะผู้รับของบริจาค พวกเขาบอกว่า
การต้องรับของบริจาคเป็นเรื่องน่าอาย ไม่
สบายใจเพราะเกิดความรู้สึกขัดแย้งในใจ
(humiliated and unsettling)

โฟเธอร์กิลล์อธิบายว่าการรับของบริจาค
เป็นเรื่องน่าละอายสำหรับผู้หญิงกลุ่มนี้ ประการ
แรกเพราะชาวดาโคตาทางตอนเหนือโดยทั่วไป
ภูมิใจกับความเป็นคนแข็งแกร่ง อดทน ไม่ย่อท้อ
เมื่อเผชิญกับอุปสรรค พวกเขา มองตนเองใน
ฐานะเสรีชนที่สามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง
สามารถมีชีวิตรอดท่ามกลางสภาพแวดล้อม
ที่ยากลำบาก และห่างไกลจากความเจริญ ความ
สะดวกสบายทางวัตถุ บางคนกล่าวว่าพวกเขา
รับการถ่ายทอดลักษณะนิสัยและวัฒนธรรมจาก
บรรพบุรุษซึ่งอพยพมาจากสวีเดนและนอร์เวย์
ชาวเมืองแกรนด์ฟอร์คส์เป็นผู้มีอิทธิพล เอื้อเพื่อ
แต่ก็รักสันโดษ ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวว่า “ใน
ชุมชนของเรา ซึ่งเป็นชุมชนของคนที่ช่วยตนเอง
เราภาคภูมิใจ และเป็นคนประเภทที่อะไรก็ ‘ฉันทน
ทำอะไรได้’ และการค้นพบว่าอะไรบางอย่างที่เรา
ทำอะไรไม่ได้เป็นเรื่องน่าสนใจ คนเมืองเราไม่ใช่
ประเภทที่จะไปรับของแจกจากองค์กรสงเคราะห์
คนจน และไม่ได้ไปวัดไปโบสถ์เพื่อขอความ
ช่วยเหลือ” (Fothergill 2003: 663)

ด้วยเหตุนี้เมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่ที่ทำให้
ผู้คนไม่อาจช่วยตนเองในเรื่องปัจจัยยังชีพ
พื้นฐาน เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และที่พักอาศัย

ทำให้พวกเขาต้องแสดงตัวตนในที่สาธารณะ ในฐานะคนที่อาจจะช่วยเหลือตนเองได้ และต้องการความช่วยเหลือจากคนอื่น โดยการไปเข้าคิวรับของบริจาค ถูกถ่ายภาพ บางคนในบางครั้งถึงกับต้องแย่งของใช้จำเป็นบางอย่าง ที่มีจำนวนไม่มากพอสำหรับผู้ประสบภัยทุกคน จึงทำให้ผู้หญิงเหล่านี้รู้สึกอับอาย รู้สึกตนเองปราศจากความสามารถ นอกจากนี้ การต้องอพยพไปอยู่ที่ศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัย ซึ่งเป็นที่สำหรับคนที่ไม่มีที่ไป โดยเฉพาะการต้องไปพักอาศัยในบ้านเรือนของคนอื่นยังสร้างความลำบากใจแก่ผู้ประสบภัยเป็นอย่างมาก ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งเล่าว่าครอบครัวหนึ่งให้เธอไปอยู่ที่บ้านด้วย “พวกเขาใจดีมาก ๆ เขาแบ่งห้องนอนให้เราห้องหนึ่ง กับห้องน้ำส่วนตัว” เรื่องที่ทำให้เธอไม่สบายใจคือ “บ้านที่เราไปอยู่ด้วยไม่เสียงหมา ฉันไม่รู้ว่าเขารู้ไหมว่าเรามีหมา แล้วหมาของเราก็ตัวใหญ่มาก สามียองเจ้าของบ้านก็แพ้นหมา.. วันหนึ่งหมาของเราไปกินน้ำในโกซกโครกซึ่งใส่ก้อนสีฟ้าสำหรับฆ่าเชื้อ แล้วอ้วกใส่พรม ฉันพยายามทำความสะอาด แต่ทำยังไงมันก็ไม่สะอาดเหมือนเดิม” (Fothergill 2003: 667) เธอว่าแม้เจ้าของบ้านบอกว่าไม่เป็นไรๆ แต่เธอก็ไม่สบายใจอยู่ดี

ส่วนผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งกล่าวกับนักวิจัยว่า ในยามปกติ เธอเคยเป็นอาสาสมัครช่วยงานของชุมชนและช่วยเหลือคนอื่นที่ตกทุกข์ได้ยาก เธอสอนลูกให้เห็นใจและช่วยเหลือคนอื่น แต่ น้ำท่วมซึ่งทำให้เธอไม่อาจช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ ทำให้เธอไม่อาจช่วยคนอื่นทั้งๆ ที่อยากช่วย ยังทำให้เธอกลายเป็นภาระของคนอื่น เรื่องหนึ่งที่ทำให้เธอสะเทือนใจมากคือเมื่อลูกสาวซึ่งได้รับแจกตุ๊กตาหมีพูดกับเธอว่า “ตกลงตอนนี้หนูกลายเป็นเด็กนำสงสาร

ที่ใครๆ ต้องเอาของมาให้ใช้ใหม่” (Fothergill 2003: 668)

ยังมีเหยื่อ หรือผู้ประสบภัยอีกกลุ่มที่กลายเป็นเหยื่อทั้งๆ ที่รู้ล่วงหน้าว่าจะเกิดเหตุร้าย(เช่น รู้ว่าจะเกิดน้ำท่วม หรือไฟป่า) แต่ก็ตัดสินใจที่จะอาศัยอยู่ในบ้านเรือนโดยเตรียมการรับมือที่ทำได้ และโดยหวังว่าการตระเตรียมนั้นจะเพียงพอรับมือผลกระทบของภัยพิบัติ (เช่น เตรียมอาหาร น้ำดื่ม ยารักษาโรคที่จำเป็น) แต่การเตรียมการไม่จำเป็นต้องประสบผลตามความคาดหมายเสมอไป เมื่อเกิดภัยพิบัติ คนเหล่านี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของเหยื่อ หรือผู้รับผลกระทบ ซึ่งบางครั้งแม้ได้รับความช่วยเหลือและเห็นอกเห็นใจจากผู้อื่น แต่ก็ถูกกล่าวโทษทำนองที่ว่าพวกเขาก็เป็นส่วนหนึ่งของปัญหา เป็นผู้ที่มีส่วนในการทำให้ตนเองตกเป็นเหยื่อของภัยพิบัติ เฮเลน ค็อกซ์ (Helen M. Cox) และคอลิน โฮล์มส์ (Colin A. Holmes) ซึ่งศึกษาสภาวะความเป็นอยู่และอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนหลังเกิดไฟไหม้ป่าครั้งใหญ่ในออสเตรเลีย พบว่าแม้ชาวออสเตรเลียที่อาศัยในพื้นที่เสี่ยงรู้ว่าจะเกิดไฟป่าแต่พวกเขาก็ไม่ย้ายออกจากบ้าน บางคนบอกว่าบ้านและข้าวของทั้งหมดถูกไฟไหม้เหลือเพียงซี่เก้าอี้สองกอง ผู้ประสบภัยคนหนึ่งรู้ว่าจะเกิดไฟไหม้ป่าจึงปลุกบ้านโดยใช้โครงอะลูมิเนียมเพราะคิดว่าจะไม่ไหม้ แต่สิ่งที่เหลืออยู่ก็มีเพียงก้อนโลหะ บางคนแม้จะเสียใจที่บ้านถูกไฟไหม้หมด แต่เสียใจมากกว่าที่เห็นต้นไม้เล็กใหญ่ถูกไฟไหม้และสัตว์ป่าถูกไฟคลอก กระนั้นก็ตาม ไม่มีครอบครัวใดคิดจะย้ายไปอยู่ที่อื่น และหลังไฟดับแล้วต่างเริ่มปลูกสร้างบ้านและปลูกป่า คำถามของนักวิจัยทั้งสองใน “Loss, Healing, and the Power of Place” (2000) คือเหตุใดทั้งๆ ที่รู้ว่าการตั้งบ้านเรือนใน

บริเวณดังกล่าวไม่ปลอดภัย แต่ผู้คนก็ยังไม่นำย้ายบ้านไปอยู่ในที่ที่ปลอดภัยกว่า

จากการพูดคุยกับผู้ประสพภัย คือกซ์กับโฮล์มส์เสนอว่าเหตุที่คนไม่นำย้ายบ้านก็คือความรู้สึกผูกพันกับ “ที่” หรือ “สถานที่” (place)² สำหรับคนเหล่านี้ ซึ่งปลูกสร้างบ้านเรือนในป่าป่าไม่ใช่แค่พื้นที่ที่เต็มไปด้วยอันตราย แต่ป่าคือส่วนหนึ่งของบ้านที่พวกเขาอยู่อาศัย (dwelling place) บ้านที่ไม่มีป่าไม่ใช่บ้าน และหากจะอยู่ในบ้านที่มีลักษณะเช่นนี้ คนกับป่าก็ต้องอยู่ร่วมกันให้ได้ ภัยพิบัติเช่นไฟไหม้ก็เป็นส่วนหนึ่งของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับป่า เช่นที่ผู้ประสพภัยรายหนึ่งกล่าวว่า “ในธรรมชาติ และป่าแบบนี้มีหลายสิ่งที่เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ เวลาจะเกิดไฟป่า ก็ต้องไฟไหม้ เราไม่จำเป็นต้องจัดการกับไฟ แต่ต้องจัดการตัวเราและข้าวของที่เรารัก คุณอยู่ด้วยความระมัดระวัง บ้านก็ต้องมีประกันอัคคีภัย นอกเหนือไปจากนั้น คุณก็ทำอะไรไม่ได้ ถ้าไฟจะไหม้บ้าน มันก็ไหม้” (Cox and Holmes 2000: 72) คือกซ์และโฮล์มส์ยังพบว่าแม้ผู้ประสพภัยจะต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยกู้ภัยและอาสาสมัคร แต่พวกเขาก็ต้องการให้เจ้าหน้าที่กู้ภัย ซึ่งเป็น “คนนอก” ออกจากพื้นที่ทันทีที่ทำได้ และพยายามสร้างบ้านปลูกป่าด้วยตนเอง ในแง่ที่ป่ากับบ้านดูจะเป็นหนึ่งเดียวกัน คือเป็นสถานที่ หรืออาณาบริเวณ “ส่วนตัว” ที่พวกเขาสามารถแสดงอารมณ์ความรู้สึก (เศร้า สูญเสีย) ไม่ต้องการให้คนจากนอกบ้านที่ไม่มีส่วนร่วมเข้ามารุกราน จ้องมอง

เมื่อพายุเฮอริเคนคาทรินาขึ้นฝั่งที่เมืองนิวออร์ลีอันส์ในวันที่ 21 สิงหาคม ค.ศ. 2005 ทำให้เกิดคลื่นสูงขนาดใหญ่ขึ้นสู่ชายฝั่ง ทำลายท่อระบายน้ำของเมืองเกือบทั้งหมด ส่งผลให้

พื้นที่ราวร้อยละ 80 ของเมืองถูกน้ำท่วม บ้านเรือนประชาชนครึ่งเมืองมีน้ำท่วมขัง ความสูงราวหนึ่งเมตร บ้านเรือนอีกจำนวนหนึ่งถูกน้ำท่วมสูงราวสองเมตรครึ่ง เฉพาะในตัวเมืองนิวออร์ลีอันส์ มีบ้านที่มีประชาชนอยู่อาศัย 134,000 หลังจากทั้งหมด 180,000 หลัง และบ้านเช่า 68,000 หลังจากทั้งหมด 100,000 หลัง ถูกน้ำท่วม หากดูในภาพรวม มีชุมชน 138 ชุมชนได้รับผลกระทบ บ้านเรือนถูกน้ำท่วมจนไม่สามารถอยู่อาศัยได้ 300,000 หลัง และก่อให้เกิดขยะปริมาณประมาณ 100 ล้านลูกบาศก์เมตร มีประชาชนราว 770,000 คนต้องอพยพไปพักอาศัยในเมืองใกล้เคียง การสำรวจสำมะโนประชากรที่สร้างขึ้นหลังเหตุการณ์สองปีพบว่าประชากรของนิวออร์ลีอันส์ลดลงไปราวร้อยละ 50 เมื่อเทียบกับก่อนเหตุการณ์ และสามปีต่อมาแม้ประชาชนจำนวนหนึ่งจะอพยพกลับเข้าบ้านเรือน แต่จำนวนประชากรก็ยังมีเพียงราวร้อยละ 75 เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรใน ค.ศ. 2005 ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่ผูกพันกับเชื้อชาติและสีผิว ประกอบกับการเมืองเรื่องเชื้อชาติ ที่มีผลให้ชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกันได้รับความช่วยเหลือและการชดเชยทางการเงินจากหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนต่าง ๆ

² โดยทั่วไปนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาใช้ “ที่” หรือ “สถานที่” เพื่อหมายถึงพื้นที่ทางกายภาพที่ผู้อยู่อาศัยให้ความหมายที่เชื่อมโยงกับตัวตนของพวกเขา ในขณะที่ “พื้นที่” (space) หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพ ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ (location) ภูมิประเทศ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า ฯลฯ กระนั้นก็ตาม มีนักสังคมวิทยาบางคน เช่น จอร์จ ซิมเมล (Georg Simmel) และองรี เลอเฟวร์ (Henri Lefebvre) เลือกใช้ space แทน place เพื่อหมายถึงพื้นที่ทางกายภาพที่กลายเป็นพื้นที่ทางสังคม

ทำให้สัดส่วนของประชากรเปลี่ยนแปลงไปเป็น
อย่างมาก ประชากรชาวอเมริกันเชื้อสาย
แอฟริกันซึ่งเป็นผู้มีรายได้น้อยลดลงร้อยละ 57
ขณะที่จำนวนประชากรชาวอเมริกันผิวขาว
ลดลงเพียงร้อยละ 36 (Farrar 2009)

แต่นี้เป็นผลกระทบและความสูญเสีย
ชีวิตและทางวัตถุซึ่งสามารถนับจำนวนและ
ประเมินมูลค่าความเสียหายเป็นตัวเงินได้ ยังมี
ความสูญเสียอีกส่วนที่ยากจะตีค่าเป็นตัวเลข
มาร์กาเรต ฟาร์ราร์ (Margaret E. Farrar) พบว่า
ความเปลี่ยนแปลงของสภาวะทางกายภาพและ
สัดส่วนประชากรของเมือง (หนึ่งในรายได้อันดับ
หนึ่งของนิวยอร์กคือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ที่มีบ้านเรือน ชุมชน วิถีชีวิต ความยากจน ดนตรี
และประวัติศาสตร์ซึ่งผูกพันกับการค้าทาสของ
ชาวแอฟริกันอเมริกัน เป็นจุดขาย) ทำให้ชาว
นิวยอร์กจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะผู้ที่ย้าย
กลับสู่บ้านพักอาศัย กังวลว่าคาทรีนาจะทำให้
“จิตวิญญาณ” ของเมือง “ความเป็นนิวยอร์ก
แท้ๆ” จะถูกคลื่นน้ำทำลายอย่างไม่อาจฟื้นฟูหรือ
สร้างขึ้นใหม่ได้ ฟาร์ราร์ชี้ว่าในขณะที่นักทฤษฎี
สังคมการเมืองจำนวนหนึ่งมองว่าอาการโหยหา
อดีต ในกรณีนี้คือความรู้สึกติดที่ติดถิ่นฐาน
อาจไม่ส่งผลดีกับความเป็นประชาธิปไตย เพราะ
ถิ่นกำเนิด/ที่อยู่อาศัย/บ้าน นำไปสู่การนิยาม
ตนเองและการแบ่งแยก กระทั่งกีดกัน “คนนอก”
อุดมการณ์และความเป็นประชาธิปไตย เสรีภาพ
แต่ฟาร์ราร์ก็ชี้ให้เห็นว่า “บ้าน” “สถานที่” กับ
ผู้คนนั้นมีความสัมพันธ์ที่ล้าลึก เธอพบว่าเมื่อ
พูดถึงความสูญเสีย หลายคนพูดทำนองว่า
พวกเขาารู้สึกว่า “ส่วนหนึ่งของชีวิตหายไป”
ชาวนิวยอร์กอีกคนบอกกับว่ารู้สึก “เหมือน
อยู่ในภาวะโคม่า” หญิงชาวนิวยอร์กอีกคน
กล่าวถึงประสบการณ์ของเธอว่า “ตอนที่พายุ

ขึ้นฝั่งและคลื่นน้ำโถมเข้ามา คนจำนวนมาก
รู้สึกเศร้า บางคนบอกว่า ‘ฉันอาจจะไม่กลับมา
อยู่ที่นี้แล้ว’ แต่พอผ่านไปสักระยะหนึ่ง คนจะ
เริ่มคิดถึงบ้าน ฉันก็คิดถึงบ้าน คนเหล่านี้ไม่ได้
ต้องการแค่กลับมาดูมาเก็บของที่เหลืออยู่ แล้ว
ย้ายไปซื้อบ้านที่อื่น เขาอยากกลับบ้าน นี่คือ
สิ่งที่เขารู้สึก หลังจากหายตกใจ หลังจากพายุ
ผ่านไป ทุกคนก็รู้ว่าที่ที่จะไปอยู่ใหม่ไม่ใช่บ้าน”

ฟาร์ราร์กล่าวว่านักทฤษฎีกลุ่มหนึ่ง
อธิบายอาการ “คิดถึงบ้าน” (homesickness)
ข้างต้น ว่าชี้ให้เห็นความต้องการที่ไม่มีทาง
เป็นจริงได้ เพราะบ้านหลังเดิมที่พวกเขาต้องการ
จะกลับไปไม่ได้เป็นอย่างที่เคยเป็นและไม่ได้อยู่
ตรงที่ที่มันเคยอยู่อีกต่อไป การคิดถึงบ้านในแง่
นี้จึงเป็นการโหยหาความเป็นเอกภาพ (unity) ที่
ไม่มีวันเป็นจริง ผู้ที่มีอาการเช่นนี้จึงอาจถูก
มองว่าเป็นคนที่ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ไม่
ต้องการความก้าวหน้า ขาดสำนึก “ประชา
ธิปไตย” ที่มองความยุ่งเหยิงและโอกาสใหม่ๆ
ที่ปรากฏขึ้นในเชิงบวก การตีความอาการคิดถึง
บ้านในลักษณะนี้เข้ากันได้ดีกับทัศนะทาง
จิตวิทยาในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่เห็นว่าการ
คิดถึงบ้านเป็นดัชนีบ่งชี้ความอ่อนแอ และการ
ไม่สามารถยับยั้งดีพึงพาตนเอง เป็นอาการของ
คนที่ “รู้จักแค่โลกที่อยู่ล้อมรอบตัวเขา ทำอะไร
ซึ่งซ้ำต้องใช้ความพยายามมาก และเก็บตัว
ขาดทัศนคติและความสามารถในการจัดการ
กับอารมณ์ความรู้สึก และด้วยเหตุนี้จึงมีแนวโน้ม
ที่จะต้องเป็นผู้ที่ทำงานหนักที่ไม่ต้องใช้ทักษะ”
ในยุคที่โอกาสและการเคลื่อนย้ายขยับขยาย
การก้าวไปข้างหน้าหมายถึงความสำเร็จ ความ
ล้มเหลวจึงเป็นสิ่งที่ เลี่ยงไม่ได้สำหรับคน
ประเภทนี้

... การคิดถึงบ้านคือการประจวบกันของร่างกาย(คิดถึง) และวัตถุ(บ้าน) เพราะ “ร่างกายรู้และรู้สึกว่่าที่เดิม (บ้าน) กับ ที่ใหม่ (บ้านญาติ เพื่อน โรงแรม ศูนย์อพยพ) นั้นต่างกัน เราสามารถเคลื่อนไหว ทำกิจกรรมต่างๆ ในที่ทางเดิมซึ่งเราคุ่นเคยได้ง่ายและสบายใจ สามารถเดินไปมาในบ้านโดยไม่ต้องระมัดระวัง มองข้าวของต่างๆ ได้เต็มตา ขณะที่ทำกิจกรรมแบบเดิมในที่ใหม่ด้วยความไม่แน่ใจ กังวลใจ ต้องเดินเร็วขึ้นหรือช้าลง ไม่อาจจ้องมองพิจารณาข้าวของที่ไม่ใช่ของตัวเอง...

แต่ไม่ใช่การตีความ “การคิดถึงบ้าน” แบบเดียว ฟาร์ราร์กล่าวว่าหากเราพิจารณารากศัพท์เดิมของอาการคิดถึงบ้าน คำว่า homesickness เคยถูกใช้เพื่อกล่าวถึงอาการเจ็บป่วยทางกายที่มีอาการซึมเศร้าควบคู่ไปด้วย ส่วนคำที่ความหมายเหมือนการคิดถึงบ้านคือโหยหาอดีต (nostalgia) นั้นเคยถูกจัดเป็นโรคชนิดหนึ่ง ใน *Medical Dissertation on Nostalgia* (1688) โยฮานส์ โฮเฟอร์ (Johannes Hofer) ซึ่งศึกษาคนพลัดที่ เช่น นักศึกษาต่างชาติ แรงงานอพยพ และทหารรับจ้างชาวสวิส ซึ่ง “คิดถึงบ้าน” คนเหล่านี้มี “จิตใจฟุ้งซ่านอันเป็นผลจากการไม่สามารถอยู่กับความเป็นจริง” “ไม่อาจแยกแยะอดีตและปัจจุบันออกจากกัน ไม่รู้ว่าอะไรเป็นเรื่องจริง อะไรเป็นสิ่งที่เกิดจากจินตนาการ” รวมทั้งมีอาการทางกาย คือ เวียนศีรษะ คลื่นไส้ ไม่อยากกินอาหาร ปวดศีรษะ มีไข้สูง และหัวใจวาย (Farrar 2009)

ประเด็นสำคัญที่ฟาร์ราร์ต้องการชี้ให้เห็นคือการคิดถึงบ้านไม่ใช่เพียงอาการ หรือความเจ็บป่วยทางจิตใจเท่านั้น แต่เป็นภาวะที่สะท้อนความสัมพันธ์/การสัมผัส/ความผูกพันระหว่างร่างกายกับของ/วัตถุ (materiality/corporeality condition) เมื่อคนรู้สึกคิดถึงบ้าน ทั้งใจและร่างกายของเขาปรารถนาจะกลับบ้าน

กลับไปสู่ช่วงเวลาเดิม ฟาร์ราร์ต้องการเน้นว่าเวลา (time) ที่ทาง (place) และความสูญเสีย (loss) ไม่ใช่ความคิดที่เป็นนามธรรม (abstract concepts) แต่เป็นประสบการณ์ที่เกิดกับร่างกายที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ทางสังคม ในโลกทางวัตถุที่เขาทุ่มเทเรี่ยวแรง ความตั้งใจ ความพยายาม สร้างขึ้นในช่วงชีวิตหนึ่ง การคิดถึงบ้านคือการประจวบกันของร่างกาย(คิดถึง) และวัตถุ(บ้าน) เพราะ “ร่างกายรู้และรู้สึกว่่าที่เดิม (บ้าน) กับ ที่ใหม่ (บ้านญาติ เพื่อน โรงแรม ศูนย์อพยพ) นั้นต่างกัน เราสามารถเคลื่อนไหว ทำกิจกรรมต่างๆ ในที่ทางเดิมซึ่งเราคุ่นเคยได้ง่ายและสบายใจ สามารถเดินไปมาในบ้านโดยไม่ต้องระมัดระวัง มองข้าวของต่างๆ ได้เต็มตา ขณะที่ทำกิจกรรมแบบเดิมในที่ใหม่ด้วยความไม่แน่ใจ กังวลใจ ต้องเดินเร็วขึ้นหรือช้าลง ไม่อาจจ้องมองพิจารณาข้าวของที่ไม่ใช่ของตัวเอง” ผู้ประสพภัยคนหนึ่งที่ต้องอพยพไปอยู่ในที่ใหม่กล่าวกับนักวิจัยหนึ่งปีหลังการอพยพว่า “เดือนกันยายน ค.ศ. 2005 ตอนที่ต้องออกจากบ้าน ฉันรู้สึกว่่าฉันกำลังทิ้งความคุ้นเคย ความเคยชินกับที่เดิมตลอดเวลาที่ผ่านมา ฉันรู้สึกเหมือนไม่ใช่ตัวของตัวเอง เหมือนกำลังเดินไปมาในร่างกายของคนอื่น” ฟาร์ราร์อ้างถึงข้อสรุปจากการเก็บรวบรวมประวัติชีวิตของผู้ประสพภัย 350

คนของ มาร์ลีน ออตต์ (Marline Otte) ว่าผู้
ประสบภัยต่างเชื่อว่าการบรรเทาความรู้สึก
สูญเสียทำได้ด้วยการพยายามทำให้ร่างกาย
(การมอง การสัมผัส การใช้พื้นที่) คู่กันที่อยู่
ใหม่ และการเยียวยาที่เป็นผล “ต้องมาจาก
ประสบการณ์ทางร่างกาย”

ความสัมพันธ์ระหว่างคน (ร่างกายและ
จิตใจ) กับสิ่งของ และพื้นที่ (space/place) เป็น
ประเด็นที่ นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ให้ความสนใจมาเนิ่นนาน (เช่น Halwachs 1950,
Simmel 2000 [1997], Lefebvre 1991 [1974])
สำหรับนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ความ
สำคัญของพื้นที่ไม่ได้เน้นที่คุณลักษณะทาง
กายภาพ (ที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ พืชพันธุ์
สัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น) เท่ากับการมองว่าพื้นที่
เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์
ระหว่างคนกับพื้นที่อันนำไปสู่การให้ความหมาย
พื้นที่ที่เชื่อมโยงกับชีวิตมิติต่างๆ (เช่น พื้นที่
ศักดิ์สิทธิ์/อันตราย พื้นที่ส่วนตัวพื้นที่สาธารณะ
บ้าน ย่าน หมู่บ้าน เมือง ประเทศ รัฐ/รัฐชาติ
 เป็นต้น) ในระยะหลัง นักนิเวศศาสตร์เองก็หันมา
พิจารณาพื้นที่ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่าง
พื้นที่กับสิทธิ กรณีที่พวกเขาสนใจคือความ
สัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ ส่วนตัวที่สัมพันธ์กับ
ความเป็นส่วนตัว และสิทธิในการใช้ชีวิตโดย
ปราศจากการแทรกแซงจากอำนาจภายนอก
ตัวอย่างเช่น ใน “Property and Personhood”
(1982) ของมาร์กาเรต เจน เรดิน (Margaret
Jane Radin) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเหตุที่รัฐ (ในกรณีนี้
คือสหรัฐอเมริกา) ถือว่าบ้านเป็นพื้นที่ที่บุคคลอื่น
กระทั่งเจ้าหน้าที่ของรัฐ ก็มีอาจล่วงล้ำ ไม่ว่าจะ
เป็นการบุกเข้าค้นบ้าน หรือจับกุมผู้ต้องสงสัยว่า
กระทำความผิด โดยพลการ (the sanctity of the
home) ไม่ใช่เพียงเพราะบ้านเป็นพื้นที่ “ส่วนตัว”

เป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล (private property)
แต่ประเด็นที่สำคัญกว่าคือรัฐยอมรับว่า
ทรัพย์สินส่วนบุคคล รวมทั้งบ้านเรือน เป็นสิ่ง
และพื้นที่ที่จำเป็น และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง
ต่อการสร้างตัวตนที่เฉพาะเจาะจง มีเอกลักษณ์
และการตระหนัก/ภาคภูมิใจในความเป็นตัวตน
(personhood) ของแต่ละคน และบุคคลมีสิทธิ
โดยชอบด้วยกฎหมายที่จะเป็นผู้สร้างสรรค์
ตัวตน และภาคภูมิใจกับตัวตนของเขา ด้วย
เหตุนี้ บ้านจึงไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่มีประโยชน์
ใช้สอยเท่านั้น แต่ยังมีผูกพันลึกซึ้งกับอัตลักษณ์
ของแต่ละคน (ดูรายละเอียดใน Radin 1982)

ใน “Person, Place, or Thing? Property
and the Structuring of Social Relations”
(2010) ลิซา ออสติน (Lisa M. Austin) ชี้ความ
สำคัญของพื้นที่ให้เห็นชัดเจนขึ้นว่าจริงอยู่ที่
ข้าวของ (ทรัพย์สินส่วนบุคคล) มีความสำคัญ
อย่างยิ่งต่อการสร้างตัวตนของบุคคล แต่ความ
สัมพันธ์นี้เกิดขึ้นและพัฒนาไปได้ในพื้นที่เฉพาะ
คือ บ้าน ออสตินอธิบายว่าการที่บ้านเป็น
อาณาบริเวณส่วนตัว เพราะบ้านทางกายภาพ(ที่
มีรั้ว ประตู หน้าต่าง) ปกป้องปัจเจกบุคคลจาก
การรุกรานล่วงเกินของคนอื่น และด้วยเหตุนี้บ้าน
จึงเป็นพื้นที่ที่แต่ละบุคคลสามารถสร้างสรรค์
ทำกิจกรรมที่เขามองว่ามีความสำคัญต่อความ
เป็นอยู่ในปัจจุบันและความเป็นไปในอนาคต
ของเขา ที่สำคัญ บ้านยังเป็นอาณาบริเวณทาง
สังคมที่บุคคล “กัน” หรือ “ห้าม” บางคนที่เขาไม่
ปรารถนาจะมีความสัมพันธ์ด้วยให้เข้าใกล้
ขณะที่สามารถเชื่อเชิญชวนเชิญผู้ที่เขาอยากมี
ความสัมพันธ์ด้วยให้เข้ามา ออสตินชี้ว่าคำว่า
“ส่วนตัว” (private) มาจากรากศัพท์ prive ซึ่ง
ไม่เพียงแปลว่า “คุ้นเคย” (familiar) เท่านั้น แต่ยัง
หมายถึงความรู้สึกสงบ เป็นสุข เป็นตัวของเธอ

ตัวเอง (at home) ด้วย การมอง “บ้าน” และของ “ส่วนตัว” ผ่านมิติทางสังคมจึงสามารถช่วยให้เราตระหนักถึงความสูญเสียข้าวของและความเสียหายของบ้านเรือน กระทั่งการที่ผู้ประสบภัยไม่ยอมย้ายออกจากที่พักอาศัยไปอยู่ในที่ที่ปลอดภัยกว่า ได้อย่างรอบด้านขึ้น เพราะการสูญเสียของ และ/หรือบ้านเรือน นำไปสู่การสูญเสียความสามารถในการ “เป็น” การ “ดำรง” ตัวตนของบุคคลด้วย³

การเยียวยาผู้ประสบภัย

หลังเกิดแผ่นดินไหวนาน 11 วินาที ที่เมืองโกเบ ประเทศญี่ปุ่น ในตอนเช้าของวันที่ 17 มกราคม ค.ศ. 1995 คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ และสภาเสี้ยววงเดือนแดงระหว่างประเทศ (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies) ประเมินว่ามีผู้เสียชีวิต 5,501 คน บ้านเรือน 106,000 หลังพังทลายหรือถูกไฟไหม้ ทำให้มีประชาชนกว่า 319,000 คน ต้องไร้ที่อยู่อาศัย หลังเกิดเหตุ ภาควิชาจิตเวชศาสตร์และประสาทวิทยา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยโกเบ ได้เป็นศูนย์กลางในการประสานงานเยียวยาทางจิตใจแก่ผู้ประสบภัย โจชัว เบรสเลา (Joshua Breslau) นักมานุษยวิทยาที่ศึกษาการฝึกอบรมเพื่อสร้างจิตแพทย์ที่มหาวิทยาลัยโกเบ ได้ติดตามการทำงานของจิตแพทย์และอาสาสมัครที่ทำงานเยียวยา โดยจะไปเยี่ยมโรงเรียนระดับประถมศึกษา พูดคุยกับเด็กๆ และขอให้เด็กๆ วาดภาพเพื่อให้พวกเขาได้แสดงอารมณ์ความรู้สึก จิตแพทย์พบว่าผู้ประสบภัยมีอาการนอนไม่หลับ และมักฝันร้าย จิตใจฟุ้งซ่านและมักคิดวนเวียนเกี่ยวกับเหตุการณ์แผ่นดินไหว วิตกกังวล

บางคนรู้สึกผิดที่ตนรอดชีวิตมาได้ในขณะที่ญาติบางคนเสียชีวิต

เบรสเลาสังเกตว่าในขณะที่ความเจ็บป่วยทางจิตใจยังคงเป็นเรื่องที่ชาวญี่ปุ่นหลีกเลี่ยงที่จะพูดถึง พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือการเป็นผู้มีความผิดปกติทางจิตยังเป็นตราบาปที่จะติดตัวทั้งผู้ป่วยและครอบครัวของพวกเขา กระนั้นก็คือโครงการเยียวยาจิตใจผู้ประสบภัยกลับได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงสาธารณสุข ภาคประชาชน และสื่อมวลชนก็ติดตามและนำเสนอข่าวการทำงานของทีมาอาสาสมัครในทางบวก เบรสเลาเชื่อว่าชื่อของโครงการ “ดูแล/เยียวยาจิตใจ” (Kokoro no Kea: Care of the Heart) อาจมีส่วนไม่น้อยต่อการได้รับความยอมรับของทุกฝ่าย เขาอธิบายว่า kokoro มีความหมายกว้างขวาง อาจหมายถึงเจตนา/ความตั้งใจ (intention) อารมณ์ ความคิด จิตใจ (mind) หัวใจ (heart) อัจฉริยภาพ (subjectivity) ของปัจเจก

³ ความรู้สึกสูญเสียของผู้ประสบภัย ยังอาจสอดคล้องกับข้อเสนอของมารี-เฮเลน ฮิวเอท (Marie-Helene Huet) ที่ชี้ว่ารากศัพท์ของภัยพิบัติ (disaster) คือ dis-astro ซึ่งมีความหมายว่าถูกดวงดาวหรือจักรวาลทอดทิ้ง (disowned by the stars, abandoned by the cosmos) และเป็นคำที่คนตั้งแต่สมัยโบราณใช้เพื่อกล่าวถึงสถานการณ์ร้ายที่เกิดขึ้น “ราวถูกสวรรค์แกล้าง” โดยการใช้นี้ในช่วงต้นๆ ไม่ได้ใช้เป็นคำนาม คือไม่ได้หมายถึงเหตุการณ์ร้าย (ภัยพิบัติ) แต่ใช้เป็นคำกริยา (disastered) คือ “ประสบภัยพิบัติ” “โดนภัยพิบัติ” เป็นสภาวะการณ์ที่ที่ทาง (ทางกายภาพ และ/หรือทางสังคม) ถูกสั่นคลอน ผู้ที่โดนภัยพิบัติคือคนที่ถูก “ถอนราก” (uprooted) จากตำแหน่งแห่งที่ของเขาในจักรวาล และหลุดลอยละล่องไปอย่างไร้ทิศทาง (Huet 2007: 18, 19)

บุคคล เป็นสิ่งที่ทำให้ปัจเจกบุคคลมีประวัติชีวิตเฉพาะตัว อันนำไปสู่การมีอัตลักษณ์เฉพาะตัว หรือแปลก แตกต่าง โดดเด่นจากคนอื่น ในขณะที่ seishin ซึ่งหมายถึงจิตวิญญาณ (spirit) และเป็นคำที่ใช้ในวงการจิตเวช (จิตเวชศาสตร์ - seishinigaku) มักเชื่อมโยงกับความเป็นส่วนรวม (ประเทศชาติ) เป็นชุมพลและความสัมฤทธิ์ผล มั่นคง และยากที่จะเปลี่ยนแปลง ที่ผ่านมา seishin ถูกใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อช่วงสงคราม (จิตวิญญาณญี่ปุ่นที่ต้องรับมือและเอาชนะเทคโนโลยีตะวันตก) ปัจจุบัน ในยุควัฒนธรรม บริโภคและการ "สร้างตัวตน" (self fashioning) การที่โลกธุรกิจการค้า รวมทั้งประชาชนจะนิยมใช้ kokoro มากกว่า seishin จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ชาวญี่ปุ่นยอมรับ kokoro ที่สำคัญก็คือ kokoro ยังทำให้ผู้ที่มีความเจ็บป่วยทางจิตและครอบครัวไม่ต้องเผชิญกับตราบาปที่มาจากกรณีวินิจฉัยโรคของจิตแพทย์ ผู้ประสบภัยอาจมีอาการแปรปรวน กินไม่ได้ นอนไม่หลับ คิดฟุ้งซ่าน แต่นี้เป็นลักษณะอาการของผู้ที่ ประสบความทุกข์ยากในชีวิตและความทุกข์ (suffering) ไม่ใช่โรค

ในแง่นี้ ภัยพิบัติจึงเป็นพื้นที่และห้วงที่เปิดโอกาสให้จิตเวชปรากฏตัวในรูปแบบใหม่ที่วัฒนธรรมญี่ปุ่นยอมรับได้ ในขณะที่เนื้อหาของจิตเวช (การนิยามและวินิจฉัยโรค การรักษา) ยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลงไปสักเท่าไร เรื่องหลังนี้ เบรตสเลาใช้ข้อมูลจากการเข้าไปสังเกตและมีส่วนร่วมในการอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับการเตรียมรับมือภัยพิบัติและการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ (Critical Incident Stress Debriefing) ที่นครลอสแอนเจลิส ดังกล่าวแล้วข้างต้นว่า วิธีการนี้นิยามภัยพิบัติในฐานะปรากฏการณ์ที่เริ่มต้นตั้งแต่การเกิดภัยพิบัติ จนถึงการจัดการ

ผลกระทบที่ครอบคลุมช่วงหลังภัยพิบัติด้วยผลกระทบทางจิตใจคือความเครียด และผู้ที่มีความเครียดรุนแรงที่สุดคือผู้ที่อยู่ในพื้นที่และเผชิญภัยพิบัติโดยตรง ความเครียดนี้ปรากฏให้เห็นผ่านอาการทางร่างกาย ซึ่งมีตั้งแต่หัวใจเต้นเร็ว ความดันเลือดสูง มีปัญหาทางสายตารู้สึกอ่อนเพลีย หายใจไม่ออก มีเหงื่อไหล น้ำลายลำบาก คลื่นไส้ ปวดท้อง ท้องเสีย เหงื่อออกจนตัวเย็น ตัวร้อนวูบวาบ เจ็บตามกล้ามเนื้อ ปวดหลัง หูอื้อ เป็นลม ช็อคใจ และปวดหัว ในส่วนของระบบประสาท ผู้ได้รับผลกระทบอาจมีปัญหาเรื่องความจำ การระบุชื่อสิ่งต่างๆ งุนงง คิดช้า มีปัญหาในการทำความเข้าใจเรื่องต่างๆ สับสน มีปัญหาในการคำนวณ การเรียงลำดับความคิด การตัดสินใจ และไม่อาจจัดความสำคัญก่อนหลัง ผลกระทบในเชิงอารมณ์ก็เช่น รู้สึกวิตกกังวล อยู่ไม่สุข ลุกลี้ลุกลอน ไม่เบิกบาน หรืออารมณ์แปรปรวน โทษหรือรู้สึกเป็นปฏิปักษ์กับผู้อื่น แยกตัว หรือรู้สึกผิด ไม่ยอมรับความเป็นจริง ฟุ้งซ่าน หรือมีปัญหาในการนอน เช่น ขอบฝันถึงเหตุการณ์ภัยพิบัติ ทั้งครั้งนี้หรือที่เคยประสบมาก่อนหน้านี้ (Breslau 2000: 185)

นักจิตบำบัดที่ยึดถือแนวทางนี้เชื่อว่าการทำกลุ่มบำบัดหลังภัยพิบัติจะเป็นวิธีป้องกันผลกระทบทางจิตใจในระยะยาวที่ได้ผลดีที่สุด กระบวนการทำกลุ่มบำบัดมีกติกาพื้นฐานที่สมาชิกต้องปฏิบัติตาม คือ สมาชิกกลุ่มต้องไม่กล่าวโทษผู้อื่นว่าไม่ทำในสิ่งที่ควรทำในช่วงประสบภัย ต้องไม่มีการโจมตีกันและกันเป็นการส่วนตัว ทุกคนต้องเก็บสิ่งที่พวกเขาได้ยินระหว่างการบำบัดเป็นความลับ ห้ามบันทึกเสียง และนอกจากวิทยากร ผู้เข้าร่วมกลุ่มบำบัดต้องเป็นผู้ได้รับผลกระทบเท่านั้น

การบำบัดกระทำเป็นขั้นตอน เริ่มต้นที่ช่วงของการเปิดเผยข้อเท็จจริง (Fact Phase) ที่วิทยากรจะใช้เวลาทุกคนสองสามนาทีเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับเขา อย่างปราศจากอารมณ์ และไม่ตัดสินว่าใครถูกใครผิด จากนั้นก็เป็นช่วงของความคิด (Thought Phase) ที่แต่ละคนจะเล่าว่าเมื่อเผชิญภัยพิบัติ อะไรคือสิ่งแรกที่ผ่านเข้ามาในหัวของเขา ตามด้วยช่วงปฏิกิริยา (Reaction Phase) ซึ่งวิทยากรจะถามผู้เข้าร่วมบำบัดว่าอะไรในภัยพิบัติที่ทำให้เขารู้สึกมีอาการ (เช่น โกรธ ผิดหวัง เสียใจ) มากที่สุด ช่วงต่อมาคือช่วงของโรค (Symptom Phase) ทุกคนในกลุ่มจะถูกขอให้เล่าแง่มุมของภัยพิบัติที่คิดว่ายังส่งผลกระทบต่อพวกเขาจนถึงปัจจุบัน (ยังเครียดอยู่หรือไม่ อะไรในภัยพิบัติที่ทำให้เครียด) การรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับภัยพิบัติ และการพูดถึงอารมณ์ความรู้สึกที่แต่ละคนเคยประสบ เป็นการพาผู้เข้ารับการบำบัดกลับสู่ภาวะเผชิญภัยพิบัติ พวกเขาอาจมีหรือแสดงอารมณ์ความรู้สึกรุนแรงออกมา เป็นการนำร่องเข้าสู่ช่วงต่อไป คือช่วงของการสอน (Teaching Phase) ที่วิทยากรจะกล่าวถึงอาการต่างๆ ของความเครียดอันเกิดจากภัยพิบัติ (ที่กล่าวแล้วข้างต้น) โดยอาจปรับรายละเอียดให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ และอาการของผู้เข้ารับการบำบัด พร้อมกับพยายามบอกกับทุกคนว่าการเครียดเพราะภัยพิบัติที่พวกเขาประสบไม่ใช่ปฏิกิริยาที่ผิดปกติ และไม่ควรมีใครต้องรู้สึกผิดที่จะมีอาการเครียดหรือรู้สึกอย่างที่เขาารู้สึก อารมณ์ความรู้สึก และปฏิกิริยาของพวกเขาเป็นเรื่องปกติ ช่วงสุดท้ายของการบำบัดเป็นช่วงการคืนกลับสู่ชีวิตประจำวัน (Re-entry Phase) ซึ่งวิทยากรจะเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ผู้เข้าร่วมกลุ่มบำบัด

ถามคำถามเกี่ยวกับกระบวนการปรับตัวและบุคคลหรือหน่วยงานที่พวกเขาจะสามารถไปขอข้อมูลหรือความช่วยเหลือต่อไป

แม้ที่มอสาสมัครจากญี่ปุ่นจะประทับใจและคิดว่ากระบวนการบำบัดนี้มีประโยชน์ แต่เบรสเลาเชื่อว่ากระบวนการนี้วางอยู่บนหลักการจิตบำบัดเบื้องต้นที่เชื่อว่าการระบายอารมณ์ความรู้สึกจะช่วยให้ผู้ประสบภัยกลับมาสามารถควบคุมตนเองและใช้ชีวิตได้ตามปกติ รวมทั้งแม้กระบวนการนี้จะถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวาง (เช่น ใช้กับเหยื่ออาชญากรรม กระทั่งลูกขุนที่ต้องฟังและตัดสินคดีที่มีการใช้ความรุนแรง) กระนั้นก็ดี ก็ยังไม่เคยมีการศึกษาใดที่ยืนยันว่ากระบวนการนี้ใช้ได้ผลกับเหยื่อของความรุนแรงและภัยพิบัติ เบรสเลาเชื่อว่าจุดอ่อนประการหนึ่งของการบำบัดในลักษณะนี้คือการให้ผู้ประสบภัยยอมรับสภาพที่เกิดขึ้นโดยไม่ชี้นิ้วกล่าวโทษว่าใครเป็นตัวการที่ทำให้เกิดภัยพิบัติ และ/หรือทำให้ภัยที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบร้ายแรงกับเฉพาะคนบางกลุ่ม การเหยียดยาลักษณะนี้ในระยะยาวจึงไม่นำไปสู่การขบคิดค้นหาวิธีการแก้หรือจัดการปัญหาที่ต้นเหตุ นอกจากนี้ การวินิจฉัยอาการเครียดยังใช้อาการของโรคความเครียดหลังวินาศภัย (post-traumatic stress disorder, PTSD) ที่มองเหตุการณ์รุนแรง (ภัยพิบัติ สงคราม อาชญากรรม) ว่าเป็นสาเหตุของความเจ็บป่วย⁴ โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยทางวัฒนธรรม (แต่ละวัฒนธรรมอาจเข้าใจความ

⁴ โรคความเครียดหลังเหตุวินาศภัยถูกนิยามจากการวิจัยผู้ป่วยซึ่งเป็นทหารผ่านศึกในสงครามเวียดนาม และถูกบรรจุไว้ในคู่มือวินิจฉัยความผิดปกติทางจิต (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, DSM*) ใน ค.ศ. 1980

เครียด และมีวิธีการบำบัด และ/หรืออยู่กับความเครียดในลักษณะที่แตกต่างกัน) แม้เบรสเลาจะเชื่อว่าผู้ประสบภัยเป็นผู้ที่มีความทุกข์และต้องการความช่วยเหลือทางด้านอารมณ์ความรู้สึก แต่เขาก็ไม่มั่นใจว่ากระบวนการบำบัดเช่นกระบวนการ debriefing ซึ่งวางอยู่บนแนวคิดเรื่องสาเหตุและผลแบบตื้นๆ เช่นนี้ (reductionism) (นั่นคือภัยพิบัติ/ความรุนแรงและความเครียด) รวมทั้งกระบวนการบำบัดที่ "เป็นสากล" คือไม่นำปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาพิจารณา จะเป็นกระบวนการที่ก่อประโยชน์แก่ผู้ประสบภัยอย่างที่เหล่าอภิปรัชญาเชื่อ

เมืองใหญ่กับภัยพิบัติ

เมื่อเกิดน้ำท่วมใหญ่ พ.ศ. 2554 สื่อมวลชนมักรายงานข่าวนี้ควบคู่ไปกับข่าวและภาพเหตุการณ์เมื่อ พ.ศ. 2485 ซึ่งทั้งสถานีรถไฟหัวลำโพง ถนนเยาวราช อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ภูเขาทอง ถนนราชดำเนิน พระที่นั่งอนันตสมาคม และอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ล้วนถูกน้ำท่วม ประชาชนต้องสัญจรไปมาด้วยเรือพาย และน้ำท่วมใหญ่ พ.ศ. 2538 ซึ่งเกิดจากพายุหลายลูกที่พัดผ่านประเทศไทยตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึงเดือนตุลาคม ทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยามีระดับสูงจนล้นคันป้องกันน้ำท่วมริมสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เข้าท่วมพื้นที่ริมแม่น้ำระดับสูงตั้งแต่ 50 – 100 เซนติเมตร ประกอบกับน้ำเหนือที่หลากมาท่วมพื้นที่จังหวัดอยุธยา และปทุมธานี ทำให้หมู่บ้านไวก์เฮาส์ถูกน้ำท่วมขังนานเกือบสองเดือน แต่หากดูข่าวย้อนหลังจะพบว่า นอกจากสองเหตุการณ์น้ำท่วมที่กล่าวแล้ว พื้นที่ต่างๆ ของกรุงเทพมหานครถูกน้ำท่วมมาเป็นระยะ นับจาก พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา กรุงเทพมหานครถูกน้ำท่วมเมื่อ พ.ศ.

2521 ซึ่งเป็นผลจากพายุเบสและคิท ประกอบกับน้ำที่ไหลป่าจากแม่น้ำป่าสัก เมื่อ พ.ศ. 2523 เป็นผลจากฝนตกหนักติดต่อกัน เมื่อ พ.ศ. 2526 ที่บางพื้นที่ของกรุงเทพฯ ถูกน้ำท่วมสูงกว่าหนึ่งเมตร และเป็นเวลานานนับเดือน เมื่อ พ.ศ. 2529 ฝนที่ตกหนักและต่อเนื่องทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลันในหลายพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2533 ฝนที่ตกหนักเพราะอิทธิพลของพายุไซร่อนทำให้น้ำท่วมบางพื้นที่ของกรุงเทพฯ พ.ศ. 2537 ก่อนเกิดน้ำท่วมใหญ่ในปีถัดมา กรุงเทพมหานครได้รับผลกระทบจากพายุฝนฤดูร้อนทำให้มีปริมาณน้ำฝนมากกว่าทุกปีที่ผ่านมา และเกิดน้ำท่วมฉับพลันในหลายพื้นที่ ก่อนเกิดน้ำท่วมใหญ่ พ.ศ. 2554 น้ำท่วมใหญ่ครั้งล่าสุดในกรุงเทพมหานคร คือเมื่อ พ.ศ. 2549

เจมส์ มิตเชล (James K. Mitchell) ชี้ว่าเมืองใหญ่เป็นพื้นที่เปราะบาง เสี่ยงต่อการเกิดภัยธรรมชาติมากกว่าเมืองเล็กหรือชนบท เนื่องจากที่ตั้งของเมืองใหญ่ ซึ่งมักตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสายหลัก ชายทะเล บนที่ราบลุ่ม ซึ่งตามปกติก็มีความเสี่ยงต่อการเกิดน้ำท่วมอยู่แล้ว เมื่อเมืองเติบโตขึ้น ความหนาแน่นของประชากร การถลุงคลองธรรมชาติเพื่อทำถนนและปลูกสร้างอาคาร การใช้พื้นที่อย่างเข้มข้น ขณะที่การบำรุงรักษาพื้นที่ และมาตรการป้องกันสาธารณภัยทั้งทำได้ไม่เต็มที่และพัฒนาการไม่รวดเร็วเท่าการขยายตัวของเมืองใหญ่ ทำให้พื้นที่ที่มีความเสี่ยงมากขึ้น นอกจากนี้ การที่เมืองใหญ่เป็นพื้นที่ที่มีหน่วยงานราชการและธุรกิจกระจุกตัว ทำให้เมื่อเกิดภัยพิบัติ มูลค่าความเสียหายก็ยิ่งทวีมากขึ้น ในขณะที่ประชากรส่วนใหญ่ของเมือง ซึ่งมักเป็นชาวชนบทฐานะยากจน ที่อพยพเข้าเมืองเพื่อทำมาหากินในฐานะผู้ใช้แรงงาน หาเช้ากินค่ำ เมื่อเกิดภัยพิบัติ

จำนวนและความอ่อนแอทางเศรษฐกิจและ
เครือข่ายทางสังคมที่เบาบาง ทำให้พวกเขาเป็น
ผู้คนกลุ่มหลักที่จะได้รับผลกระทบ (Mitchell
1999: 27-28)

ธีโอดอร์ สไตน์เบิร์ก (Theodore
Steinberg) นักประวัติศาสตร์และนิติศาสตร์
ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลง
ของพื้นที่และการกลายเป็นเมือง กับภัยพิบัติ
ในกรณีนี้คือพายุเฮอริเคน และการเกิดคลื่นยักษ์
(storm surge) ในรัฐฟลอริดา เริ่มต้นจากชายหาด
ไมอามี ซึ่งกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง
ของสหรัฐอเมริกา จากเดิมที่เคยสันดอนแคบๆ
ที่เกิดจากการสะสมของทรายที่ถูกน้ำทะเลพัดมา
และไม่ติดกับแผ่นดินใหญ่ ตามเนินทรายมีป่า
แสมและโกงกางที่อุดมด้วยยูงและแมลง เมื่อ
คาร์ล ฟิชเชอร์ (Carl Fisher) นักธุรกิจที่มีชื่อเสียง
ในวงการยานยนต์และธุรกิจก่อสร้าง เป็นคน
กลางแจ้ง ขอบใช้ชีวิตทำหายมรณะ ค้นพบ
สันดอนนี้เข้า เขาก็ตัดสินใจซื้อ รวมทั้งซื้อที่ดินซึ่ง
ปัจจุบันคือชายหาดไมอามีรวม 200 เอเคอร์
(ประมาณ 810,000 ตารางเมตร) ใน ค.ศ. 1913
ฟิชเชอร์กับนักพัฒนาที่ดินกลุ่มหนึ่งร่วมมือกัน
เปลี่ยนสภาพสันดอนและป่าแสมโดยการจ้าง
บริษัทมาขุดพื้นที่ที่ถูกน้ำทะเลท่วม โดยการไ้
แรงงานคนผิวดำต่างป่าแสมและโกงกาง จากนั้น
จึงทำพังกั้นน้ำเพื่อสูบน้ำที่ท่วมขังออก แล้วใช้
ดินที่นำมาจากบึงเอเวอร์เกลดส์ ถมให้สันดอน
กับแผ่นดินใหญ่เป็นที่แปลงเดียวกัน ปลูกไม้พุ่ม
เพื่อตกแต่งภูมิทัศน์ก่อนแบ่งที่ดินที่กู้ใหม่เป็น
แปลงเพื่อขายต่อไป เมื่อถึง ค.ศ. 1925 ที่ดินที่
เคยไม่มีราคาค่างวดก็ทำรายได้ให้ฟิชเชอร์ถึง
23 ล้านดอลลาร์ และหนึ่งปีถัดจากนั้น ชายหาด
ไมอามีก็กลายเป็นรีสอร์ทตากอากาศ มีโรงแรม
หรูกว่า 50 โรง อาคารคอนโดมิเนียมเกือบ 200

ตึก และบ้านพักตากอากาศกว่า 800 หลัง
(Steinberg 1997: 418)

แต่ฟิชเชอร์ไม่ได้เพียงกู้สันดอนริมหาด
เท่านั้น ใน ค.ศ. 1917 เขายังขอซื้อเกาะสตาร์ซึ่ง
อยู่ในอ่าวบิสเคน จากมลรัฐฟลอริดา ด้วยราคา
17,000 ดอลลาร์ จากนั้นก็สร้างเกาะขึ้นใหม่
โดยใช้วิธีเดิม คือทำพังกั้นน้ำความกว้าง 400
เมตร ยาว 800 เมตร แล้วเติมทรายหลังพังกั้น
น้ำ เมื่อมลรัฐฟลอริดาออกพันธบัตรมา
จำหน่าย เขาก็ซื้อพันธบัตร ซึ่งรายได้นำมาใช้
ในการก่อสร้างทางเชื่อมเกาะสตาร์กับแผ่นดินใหญ่
ความสำเร็จทางธุรกิจของฟิชเชอร์ทำให้นัก
พัฒนาที่ดินรายอื่นทำตาม เมื่อถึง ค.ศ. 1931
ปรากฏว่ามีพื้นที่ที่ถูกกู้จากอ่าวบิสเคนเพิ่มขึ้น
กว่า 24 ล้านตารางเมตร (Steinberg 1997: 417)

ชายหาดไมอามีเคยโดนพายุเฮอริเคน
กระหน่ำใน ค.ศ. 1906 แต่เมื่อเฮอริเคนขึ้นฝั่งใน
วันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 1926 มีความรุนแรงและ
สร้างความเสียหายมากกว่าก่อนหน้านั้นมาก
พายุซึ่งมีความเร็วของลมถึง 225 กิโลเมตรต่อ
ชั่วโมง ทำให้มีผู้เสียชีวิต 115 คน (ไม่รวมชาว
อเมริกันเชื้อสายแอฟริกันซึ่งทางเมืองไม่ได้
เก็บตัวเลขไว้) ประชาชนไม่มีที่อยู่ราว 25,000
คน มูลค่าความเสียหาย 100 ล้านดอลลาร์

เฮอริเคนลูกเดียวกันยังทำความเสียหาย
ให้มาร์ เฮเวน เมืองเล็กที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก
เฉียงใต้ของทะเลสาบโอคิโชนี ทางตอนใต้ของ
มลรัฐฟลอริดา ทำให้ประชากรที่มีเพียงหนึ่งพัน
สองร้อยคนเสียชีวิตกว่าร้อยละ 10 มาร์เฮเวน
เป็นอีกเมืองหนึ่งทางตอนใต้ของฟลอริดาที่
ภูมิทัศน์ถูกเปลี่ยนใหม่ด้วยน้ำมือมนุษย์ ใน
ขณะที่ชายหาดไมอามีกลายเป็นที่ตั้งของรีสอร์ท
หรูโดยนักพัฒนาที่ดิน มาร์เฮเวนและเมือง
ใกล้เคียงก็เป็นพื้นที่สำหรับทำเกษตรกรรม เมือง

เล็กๆ เหล่านี้เดิมเคยเป็นส่วนหนึ่งของบึงเอเวอร์
เกลดส์ ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นักพัฒนา
ที่ดินได้ริเริ่มทำโครงการถมและระบายน้ำออก
จากบึง แล้วสร้างคูคลองทางระบายน้ำเสียใหม่
ความยาวรวมกันได้กว่า 640 กิโลเมตร ใช้เงินไป
ทั้งสิ้น 18 ล้านดอลลาร์ และใช้เวลาราวสอง
ทศวรรษจึงแล้วเสร็จ ในช่วงเดียวกันนั้นเอง นัก
ลงทุนอีกจำนวนหนึ่งก็ถากถางป่าเพื่อสร้างทาง
รถไฟ เมื่อมีที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ การคมนาคม
สะดวก เมืองเล็กๆ เหล่านี้ก็เติบโตขึ้น สไตน์เบิร์ก
พบว่าในช่วงทศวรรษ 1910 ระบายที่บึงเอเวอร์
เกลดส์อยู่ระหว่างถูกปรับเปลี่ยน ไม่เคยมีการ
บันทึกว่าพื้นที่แถบนั้นเคยถูกพายุเฮอริเคน
รบกวน หรือเกิดน้ำท่วมใหญ่ ประชาชนที่อาศัย
อยู่ที่มาร์แซเวเน และเมืองใกล้เคียงเจอ น้ำท่วม
ใหญ่เป็นครั้งแรกใน ค.ศ. 1922 หลังเกิดฝนตก
หนักติดต่อกันหลายวันและทำให้ระดับน้ำใน
ทะเลสาบโอคีโชบีสุงขึ้นประมาณเกือบหนึ่งเมตร
ครึ่ง ประสบการณ์ครั้งนี้ทำให้ชาวเมืองพร้อมใจ
กันสร้างคูระบายน้ำเลียบบชายฝั่งด้านใต้ของ
ทะเลสาบ กระนั้นก็ดี สองปีต่อมา พายุลูกใหญ่
ทำให้ระดับน้ำในทะเลสาบเพิ่มสูงขึ้น และทำให้
เมืองแถบนั้นถูกน้ำท่วมอีกครั้ง หลังจากนั้น
ชาวมาร์แซเวเนก็ถูกเฮอริเคนถล่มใน ค.ศ. 1926
หากเหตุการณ์ครั้งนี้สร้างความเสียหายแก่ชีวิต
และทรัพย์สินของประชาชนอย่างมากแล้ว พายุ
ลูกต่อมาที่เข้าสู่พื้นที่ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1928
ยิ่งสร้างความเสียหายมากกว่า สภากาชาด
ประมาณว่าลมแรงที่โหมกระหน่ำเข้ามาทำให้
คูระบายน้ำพัง ประชาชนที่อาศัยอยู่ทาง
ตะวันออกเฉียงใต้ของทะเลสาบโอคีโชบีสาว
1,770 คนเสียชีวิตเพราะจมน้ำ โดยส่วนใหญ่
เป็นแรงงานผิวดำที่เพิ่งอพยพเข้ามาเพราะใกล้
ฤดูกาลเพาะปลูก (Steinberg 1997: 422)

จนถึงทศวรรษ 1990 พายุเฮอริเคนที่
รุนแรงที่สุดที่สหรัฐอเมริกาเคยประสบ ก็โหม
กระหน่ำฟลอริดา คีย์ส (Florida Keys) ในเดือน
กันยายน ค.ศ. 1935 ในครั้งนั้น มีผู้เสียชีวิต 400
คน ส่วนใหญ่เป็นทหารผ่านศึกฐานะยากจน
ที่ศูนย์บรรเทาสาธารณภัยกลาง (Federal
Emergency Relief Administration, FERA)
ส่งไปซ่อมทางหลวงที่เชื่อมต่อระหว่างแผ่นดิน
ใหญ่กับฟลอริดา คีย์ส ที่ขาดอยู่ คนงานทหาร
ผ่านศึกเหล่านี้เสียชีวิตขณะอยู่ในบ้านพัก
ชั่วคราวที่ตั้งอยู่ไม่สูงกว่าระดับน้ำทะเลสักเท่าไร
และไม่แข็งแรงพอจะต้านแรงพายุที่ก่อให้เกิด
คลื่นยักษ์สูงประมาณ 4.5-6 เมตร ประกอบกับ
การขาดแผนการอพยพผู้ประสบภัยที่เหมาะสม
ทั้งๆ ที่ฟลอริดาเคยประสบภัยในลักษณะนี้
มาก่อน เช่นเดียวกับพื้นที่ประสบภัยที่กล่าวแล้ว
ข้างต้น ฟลอริดา คีย์ส เป็นอีกหนึ่งพื้นที่เสี่ยงต่อ
การเกิดภัยพิบัติเพิ่มขึ้นจากการพัฒนาที่ดินเพื่อ
การอยู่อาศัย ซึ่งเริ่มต้นเมื่อ ค.ศ. 1905 เมื่อมีการ
สร้างทางรถไฟจากชายฝั่งด้านตะวันออกของ
มลรัฐมายังฟลอริดา คีย์ส พาดผ่านลำน้ำและ
ป่าเสมและโคงกความยาวราว 210 กิโลเมตร
ใช้เงินก่อสร้าง 20 ล้านดอลลาร์ คนงาน 40,000
คน และใช้เวลาถึง 7 ปีกว่าจึงสร้างเสร็จ ระหว่าง
ก่อสร้าง คนงานราว 700 คนเสียชีวิตเพราะ
จมน้ำจากพายุเฮอริเคนสามครั้งใน ค.ศ. 1906
ค.ศ. 1909 และ ค.ศ. 1910

จากการศึกษาภัยพิบัติที่เกิดจากพายุ
เฮอริเคนจนถึงทศวรรษ 1990 สไตน์เบิร์กตั้งข้อ
สังเกตว่าหลังเฮอริเคน ค.ศ. 1935 (1935 Great
Labor Day Hurricane) แม้สหรัฐอเมริกาจะต้อง
เผชิญกับพายุเฮอริเคนลูกใหญ่อีกหลายลูก
ที่หาดปอมปานโน (Pompano Beach Hurricane)
ค.ศ. 1947 พายุเฮอริเคนดอนนา ค.ศ. 1960

พายุเฮอริเคนแอนดรูว์ ค.ศ. 1992 แต่ปรากฏว่าจำนวนผู้เสียชีวิตจากพายุกลับลดน้อยลง(ไม่ถึง 100 คนต่อเฮอริเคนหนึ่งลูก) ในขณะที่มูลค่าความเสียหายกลับเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก นั่นคือก่อน ค.ศ. 1960 มีเพียงเฮอริเคนใน ค.ศ. 1926 ที่สร้างความเสียหายรวมกว่าหนึ่งพันล้านดอลลาร์ (มูลค่าเมื่อ ค.ศ. 1990) แต่ระหว่าง ค.ศ. 1960 ถึง ค.ศ. 1975 มีพายุอย่างน้อย 4 ลูก (Donna - 1960, Dora - 1964, Betsy - 1965, Eloise - 1975) ที่สร้างความเสียหายมูลค่ากว่าพันล้านดอลลาร์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะการพัฒนาที่ดินไม่เพียงทำให้มูลค่าที่ดินสูงขึ้น แต่ยังทำให้เกิดสิ่งปลูกสร้างจากมหาศาลในพื้นที่เสี่ยงภัยดังกล่าว สไตน์เบิร์กยกตัวอย่างชายหาดไมอามีซึ่งใน ค.ศ. 1940 มีโรงแรมสำหรับนักท่องเที่ยวซึ่งตั้งเรียงรายตามแนวชายหาดเพียง 239 โรงแรมหนึ่งทศวรรษต่อมา โรงแรมลักษณะเดียวกันอีกกว่า 150 โรงแรมก็ผุดขึ้นตามแนวชายหาด การขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทำให้ในทศวรรษ 1960 เกิดอาคารสูงสำหรับพักอาศัยจำนวนมากจนทำให้เมื่อถึงกลางทศวรรษเดียวกันพื้นที่ชายหาดติดทะเลก็ถูกจับจองไปหมดชายหาดทั้งหลายกลายเป็นหาดส่วนตัว ไม่อนุญาตให้ประชาชนทั่วไปเข้าไปใช้ ใน ค.ศ. 1968 ราคาที่ดินด้านติดหาดริมทะเลพุ่งสูงถึงฟุตละ 5,000 ดอลลาร์ (Steinberg 1997: 426) ราคาอสังหาริมทรัพย์ที่ถีบตัวสูงขึ้นอย่างน่ามหัศจรรย์นี้เองที่ทำให้มูลค่าความเสียหายจากพายุเฮอริเคนในฟลอริดาในวันมีแต่จะยิ่งสูงขึ้นสำหรับจำนวนคนตายที่ลดน้อยลง สไตน์เบิร์กอธิบายว่าส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากมาตรการอพยพผู้ประสบภัยที่รัดกุมขึ้น กระนั้นก็ดี ผู้เสียชีวิตจากพายุเฮอริเคนส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นคนยากจนที่อพยพเข้ามาทำงานในเมือง และอยู่

อาศัยในบ้านที่พวกเขาซื้อหาในราคาถูกหรือเช่าในอัตราต่ำ สร้างจากวัสดุที่ไม่คงทน และคนแก่หรือคนจนอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่มีเงินพอจะซื้อบ้าน และต้องอาศัยในบ้านรถ (mobile home) ยกตัวอย่างเช่น พายุเฮอริเคนแอนดรูว์ ใน ค.ศ. 1992 ซึ่งมีความเร็วลมประมาณ 225 กิโลเมตรต่อชั่วโมง ได้ทำลายร้อยละ 90 ของรถบ้านจำนวน 10,593 คันในเดตเคานตี ทำให้มีผู้เสียชีวิต 4 ราย

เรื่องเล่า ชาวลือ ตลกร้าย หลังภัยพิบัติ
ภัยพิบัติยังเป็นเรื่องที่นักคติชนศึกษาให้ความสนใจไม่น้อย พวกเขาพบว่าเนื่องจากภัยพิบัติเป็นปรากฏการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อคน เราจึงพบการปล่อยข่าวลือ เรื่องเล่า กระทั่งตลกร้ายเกี่ยวกับภัยพิบัติ เดวิด เอ็ม. แอนเดอร์เซน (David M. Andersen) ศึกษาข่าวลือ เรื่องเล่า เกี่ยวกับแผ่นดินไหว และปฏิกิริยาของผู้ประสบเหตุหลังแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่นครลอสแอนเจลิสใน ค.ศ. 1971 (Andersen 1974) เขาพบว่าก่อนเหตุการณ์แผ่นดินไหวสองปี ชาวนครลอสแอนเจลิสได้ยินกระทั่งมีส่วนในการแพร่ข่าวลือเกี่ยวกับแผ่นดินไหว ข่าวลือนี้เกิดจากหมอดู หรือผู้มีพลังจิตบางคนออกมาทำนายว่าจะเกิดแผ่นดินไหวในเดือนเมษายน คำทำนายนี้แพร่สะพัดจนหนังสือพิมพ์ *นิวยอร์กไทมส์* ต้องส่งผู้สื่อข่าวไปคุยกับผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งต่างก็มองไม่เห็นความเป็นไปได้ของการเกิดแผ่นดินไหว แต่ *สื่อเสรีแห่ง แอล. เอ. (L. A. Free Press)* หนังสือพิมพ์ใต้ดินในท้องถิ่นที่มียอดจำหน่ายสูง รายงานว่าชายฝั่งแคลิฟอร์เนียเป็นพื้นที่เปราะบาง ซึ่งหากเกิดแผ่นดินไหว นครลอสแอนเจลิสจะถูกฉีกจากแผ่นดินและจมลงใต้บาดาล หนังสือพิมพ์

ดังกล่าวบอกว่าเรื่องนี้รัฐบาลรู้แต่ปิดข่าวไม่ให้ประชาชนรู้เพราะกลัวการตื่นตระหนกและความวุ่นวาย หลายเดือนก่อนนั้น รัฐบาลยังส่งเรือดำน้ำจำนวนมากไปประจำในทะเลตามแนวชายฝั่ง ส่วนกองทัพเรือก็ย้ายฐานทัพออกจากลองก์บีชไปอยู่ที่ซานติเอโก (แอนเดอร์เซนอธิบายว่าการย้ายฐานทัพเรือมีสาเหตุจากการลดค่าใช้จ่าย) ขาวลือดังกล่าวนำไปสู่การผลิตโปสเตอร์และสื่อวิทยุออกวางจำหน่ายขนานใหญ่ แต่เมื่อถึงเดือนเมษายน และไม่เกิดเหตุแผ่นดินไหว ขาวลือนี้ก็หมดอายุขัยตามไปด้วย

สองปีต่อมา เมื่อเวลา 6 นาฬิกา 1 นาทีของเช้าวันที่ 9 กุมภาพันธ์ เกิดแผ่นดินไหวขึ้นที่นครลอสแอนเจลิส แอนเดอร์เซนพบว่าเรื่องเล่าที่แพร่หลายหลังเหตุการณ์มีสองเรื่อง คือ เรื่องคนซีเซา กับชายเปลือย (The Naked Man Revealed) เรื่องแรก ผู้เล่าเป็นผู้ประสบเหตุขณะที่นอนอยู่บนเตียง เขาได้ยินเสียงเหมือนมีคนมาเคาะประตูบ้าน แต่เนื่องจากยังเข้าเกินไป เขาจึงเลือกที่จะนอนต่อ แต่ปรากฏว่าเสียงเคาะประตูยิ่งดังขึ้นและแรงขึ้น เสียงไม่ได้หยุดแค่ที่ประตู แต่ดังไปถึงผนังและแรงจนบ้านสะเทือน คนซีเซารู้สึกมีกระแสลมพัดเข้ามาในห้องนอน เขาจึงลุกพรืดพรวดขึ้นจากเตียง เขาพยายามเดินไปเปิดประตู แต่ก็พบว่าระหว่างทางต้องคอยหลบกรอบภาพทั้งหลายที่ปลิวว่อนจากผนัง จากโต๊ะ ยังมีโคมไฟ หนังสือ และเศษกระจกที่ปลิวว่อน คนซีเซาคิดว่านี่ไม่ใช่ความฝันเสียแล้ว ทันใดนั้น เขาก็เหยียบลงบนบางอย่างที่แตกหักที่ เขาก็ล้มลงมองก็เห็นรูปถ่ายของครอบครัว รวมทั้งของสะสมตกแตกกระจายเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยอยู่ที่พื้น (Andersen 1974: 331)

ส่วนเรื่องชายเปลือยที่ผู้เล่าต่างบอกว่าตัวเขาไม่ได้เจอเอง แต่มีเพื่อน หรือญาติ หรือ

คนรู้จักเจอ แล้วมาเล่าให้เขาฟังอีกที เรื่องคือหญิงหรือชายคนหนึ่งกำลังหลับอยู่ ทันใดนั้นก็ตกใจตื่นเพราะรู้สึกว่ามีปีกตบจากเตียง เมื่อมองไปรอบตัวก็เห็นปูนที่ฉาบผนังห้องมีรอยแยก ความกลัวว่าตึกจะพัง ทำให้เขารีบลุกขึ้นมาคว้าเสื้อคลุมแล้วออกวิ่งลงมาชั้นล่างก่อนมายืนรวมกับผู้พักอาศัยคนอื่นที่วิ่งหน้าตาตื่นมาคอยดูเหตุการณ์ตรงทางเข้าหน้าตึก ผู้ประสบภัยที่ตกใจตื่นเหล่านั้น บางคนสวมเสื้อคลุม บางคนใช้ผ้าห่มห่อตัว บางคนมีแต่ชุดนอน บางคนใส่เสื้อคลุมอาบน้ำ ผู้พักอาศัยสอบถามข่าวจากกันและกัน สักสิบนาทีผ่านไป พวกเขาได้เห็นชายคนหนึ่ง ผู้พักอาศัยที่เป็นหญิงเมื่อเห็นชายคนนั้นก็ร้องวีด บางคนยกมือขึ้นปิดปาก ปิดตา แต่ละคนต่างถอยห่างจากชายคนนั้น ทำให้ร่างของเขาปรากฏโดดเด่นขึ้น ชายคนนั้นก็มองตนเองและพบว่าเขาไม่ได้สวมอะไรเลยนอกจากถุงเท้า แอนเดอร์เซนกล่าวว่าผู้เล่าบ้างบอกว่าพอชายคนนั้นรู้ว่าร่างตัวเองเปลือยเปลือย ก็วิ่งไปแอบในพุ่มไม้ บ้างบอกว่าเขาวิ่งไปซ่อนตรงที่จอดรถ บ้างก็บอกว่าชายคนนั้นวิ่งกลับเข้าไปในอพาร์ทเมนต์ของเขา

แอนเดอร์เซนชี้ว่าหลังแผ่นดินไหว เมื่อคนรู้จักมาเจอกัน คำถามแรกที่พวกเขาซักถามคือตอนเกิดแผ่นดินไหวทำอะไรอยู่ เรื่องแรกจึงเป็นการบอกเล่าประสบการณ์ของผู้ที่ประสบเหตุที่ต้องการบอกว่าเขาตกใจ หรือกลัวแค่ไหน และเสียงของแตกได้ฝ่าเท้าอาจตีความได้ว่าแสดงถึงความกลัวที่อยู่ในจิตไร้สำนึกของมนุษย์ คือความกลัวการตกจากที่สูง ส่วนเรื่องชายเปลือย (ซึ่งแม้รายละเอียดของเรื่องจะต่างกันบ้าง แต่ตัวเอกในทุกเรื่องเป็นผู้ชาย) ก็แสดงให้เห็นระดับของความกลัวที่รุนแรงจนทำให้บางคนไม่ทันคิดว่าต้องแต่งกายให้ "เหมาะสม"

ในวันที่ 28 มกราคม ค.ศ. 1986 ขณะที่ชาวอเมริกันกำลังชมการถ่ายทอดการส่งยานชาเลนเจอร์ขึ้นสู่อวกาศ ที่ถ่ายทอดจากฐานทัพอากาศมลรัฐฟลอริดา ก็ต้องตกตะลึงเพราะจู่ๆยานนั้นก็ระเบิดกลางอากาศ แต่เพียงช่วงเวลาสั้นๆ หลังการระเบิด ก็ปรากฏปริศนาคำทายตลกร้าย (riddle-jokes) จำนวนมาก อาทิ

NASA ย่อมาจากอะไร?

คำตอบ: “ต้องการนักบินอวกาศใหม่อีกเจ็ดคน” (Need Another Seven Astronauts.)

.....

นักบินอวกาศของยานชาเลนเจอร์จะไปตากอากาศที่ไหน?

คำตอบ: “ทั่วฟลอริดา” (All over Florida.)

.....

ทำไมบนยานชาเลนเจอร์ไม่มีห้องให้นักบินอาบน้ำ?

คำตอบ: “เพราะพวกเขาจะมาอาบน้ำข้างล่าง”

.....

คริสตา แมคคอลลีฟ (Christa McAuliff พลเรือนคนเดียวที่เดินทางไปกับยานชาเลนเจอร์) เสียชีวิตไว้อย่างไร?

คำตอบ: “คุณเลี้ยงลูกๆ นะคะ ฉันจะเลี้ยงปลาเอง” (You feed the kids, I'll feed the fish.)

.....

คำพูดสุดท้ายของคริสตา แมคคอลลีฟคืออะไร?

คำตอบ: “ปุ่มแดงนี้เอาไว้ทำอะไรคะ” (What's this red button for?)

ตลกร้ายทำนองนี้แพร่หลายจนคอลัมน์นิตินหนังสือพิมพ์บางคนออกมากล่าวว่าตลกเหล่านี้ไร้รสนิยมและโหดร้าย ทั้งยังแสดงให้เห็นความเสื่อมศีลธรรมของชาวอเมริกัน ขณะที่นักวิชาการบางคนก็ออกมาตอบว่านี่อาจไม่ใช่เรื่องความเสื่อมหรือไม่เสื่อมของศีลธรรม แต่ตลกร้ายเหล่านี้มีบทบาทที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสังคม อาทิ นักจิตวิทยา กล่าวว่าตลกร้ายเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้คนอยู่กับความวิตกกังวล ซึ่งจิตแพทย์ก็เห็นด้วยว่าภาพการระเบิดของยานชาเลนเจอร์ทำให้คนกลัว และตลกร้ายก็ช่วยบรรเทาความกลัวนี้ นักคติชนศึกษาบางคนเห็นว่าการเล่าตลกร้ายเป็นวิธีที่คนเล่าจะแยกตัวออกจาก (คือไม่เกี่ยว ไม่ประสม) ภัยพิบัติ และช่วยให้ผู้เล่าคลายความกังวลใจ ในกรณียานชาเลนเจอร์ เอลเลียต โอริง (Elliott Oring) ซึ่งเป็นนักคติชนศึกษาอธิบายว่าตลกร้ายเป็นวิธีที่คนจัดการกับสถานการณ์ “ต้องห้าม” (situations of unspeakability) ด้วยการรวมเอาสิ่งที่ห้ามพูดเข้ากับสิ่งที่พูดได้ถึง (Oring 1987: 282) เขาชี้ว่าโดยทั่วไป ภัยพิบัติ เช่น การระเบิดของยานชาเลนเจอร์ เป็นเรื่องที่สื่อสารมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์ ชอบรายงาน เพราะเป็นเรื่องที่ประชาชนสนใจ และเรื่องใดที่ประชาชนสนใจ สื่อมวลชนก็ต้องนำเสนอ ไม่เพียงเท่านั้นในการเสนอข่าว สื่อมวลชนยังมีบทบาทในการคัดสรร จำกัดกรอบ ว่ามิตินใดของภัยพิบัตินำเสนอได้ มิตินใดห้าม มิตินใดสามารถหรือควรนำเสนอบ้าง เช่น รายการข่าวสามารถเสนอภาพยานชาเลนเจอร์ระเบิดได้ และเสนอข่าวแล้วซ้ำอีก แต่ไม่กล่าวถึงร่างกายของนักบินที่ถูกฉีกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยเพราะแรงระเบิด สิ่งที่ตลกร้ายทำคือท้าทายกรอบการเสนอข่าวที่สื่อสารมวลชนกำหนด โอริงยังตั้งข้อสังเกตว่าในบรรดานักบิน

ของยานซาเลนเจอร์ มีเพียงคริสตา แมคคอลลิน พลเรือน และผู้หญิงคนเดียว ที่ถูกเอ่ยชื่อในตลกร้ายเหล่านี้ เขาอธิบายว่าเป็นเพราะทันทีที่เกิดภัยพิบัติ และภัยพิบัตินั้นถูกนำเสนอเป็นข่าว ผู้ประสบภัยได้ถูกสื่อทำให้กลายเป็นบุคคลสาธารณะ (media personality) ในตอนที่ยานจะขึ้นความเป็นผู้หญิงและเป็นพลเรือนของเธอ ถูกสื่อทำให้เป็นข่าว เป็นจุดขายของการเดินทางสู่อวกาศของนาซา จึงไม่น่าแปลกใจที่ในตลกร้าย ชื่อของเธอจะถูกเอ่ยถึงบ่อยครั้งที่สุดเมื่อเทียบกับนักบินคนอื่น ๆ

นักคิดชนศึกษาอีกจำนวนไม่น้อยยังเห็นว่าตลกร้ายเป็นกลไกป้องกันตัวจากอคติทางชาติพันธุ์ การกีดกัน และการกดขี่ (Dundes 1985) เป็นอาวุธของผู้ที่อ่อนแอ (Speier 1969) ตลกร้ายทำให้ผู้เล่าและผู้ฟัง “มีความกล้าหาญพอที่จะอยู่กับความเป็นจริง ไม่ใช่แค่ฝันถึงโลกที่ดีกว่า” (Beezley 1985; อ้างใน Kurti 1988: 325) อาจจะด้วยเหตุนี้หลังการระเบิดของเตาปฏิกรณ์ปรมาณูของโรงไฟฟ้าที่เชอร์โนบีลในยูเครน ซึ่งขณะนั้นเป็นส่วนหนึ่งของอดีตสหภาพโซเวียต (USSR) ก็ปรากฏตลกร้ายเกี่ยวกับภัยพิบัติร้ายแรงนี้เป็นจำนวนมาก

การระเบิดของเตาปฏิกรณ์ปรมาณูเกิดตอนเช้าตรู่ของวันที่ 26 เมษายน ค.ศ. 1986 เกือบสองสัปดาห์หลังจากนั้นจึงมีข่าวเรื่องกรแพร่กระจายของกัมมันตภาพรังสี (สถานทูตอังกฤษสั่งให้อพยพนักศึกษาอังกฤษออกจากเมืองเคียฟ และแมงส์ค และประเทศในยุโรปตะวันตกห้ามนำเข้าเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์อาหารที่ผลิตในประเทศ) หลังจากนั้นอีกหนึ่งสัปดาห์ จึงมีการประกาศข่าวการระเบิดโดยผู้นำของรัฐบาล คือนายมีคาอิล กอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) หลังการระเบิด รัฐบาลจัดงานวัน

แรงงานซึ่งมีประชาชนออกมาร่วมงานนับล้านคน และวันที่ 6 และ 9 พฤษภาคม ก็ยังมีการแข่งขันจักรยานเพื่อสันติภาพ (Peace Bicycle Race) ซึ่งมีนักแข่งจากประเทศสังคมนิยมมาเข้าร่วมแข่งขันด้วย

ลาซโล เคอร์ติ (Laszlo Kurti) พบว่าผู้คนเริ่มเล่าตลกร้ายสู่กันฟังในโรงเรียน มหาวิทยาลัย สถานทำงาน และบนท้องถนนหลังหนังสือพิมพ์เริ่มลงข่าวการระเบิดของเตาปฏิกรณ์ปรมาณู เขารวบรวมตลกร้ายที่แพร่หลายในสามประเทศ โกลัสเคียงแหล่งเกิดเหตุ คือ เชคโกสโลวาเกีย ฮังการี และโปแลนด์ (Kurti 1988: 331-34) ไว้จำนวนหนึ่ง อาทิ

ตัวอย่างตลกร้ายในเชคโกสโลวาเกีย

รายงานสภาพอากาศที่เคียฟ: ท้องฟ้ามืดสลัว มีเมฆฝนปกคลุมเล็กน้อย อุณหภูมิ 300 องศาเซลเซียส

.....

โฆษณาในหนังสือพิมพ์: ต้องการขายวิลลา เฟอร์นิเจอร์พร้อม มีสระว่ายน้ำ อยู่ใกล้เชอร์โนบีล ความเป็นส่วนตัวสูง

.....

USSR ย่อมาจากอะไร?

คำตอบ: “Union of the Soviet Radioactive Republics”

.....

รางวัลชนะเลิศในการแข่งขันจักรยานเพื่อสันติภาพคืออะไร?

คำตอบ: “ได้รับการปลูกถ่ายไขกระดูกฟรี”

.....

ชื่อของการแข่งขันจักรยานนี้คืออะไร?

คำตอบ: "Tour de Madame Curie"

.....

เส้นทางใหม่ของการแข่งขันจักรยานเพื่อสันติภาพคืออะไร?

คำตอบ: "อิโรซิมา-นางาซากิ-เคียฟ"

.....

ขณะที่ชายคนหนึ่งกำลังตกปลาที่แม่น้ำ เขาเห็นแม่มดขี่ไม้กวาดบินมาบนท้องฟ้า เขาไม่เชื่อสายตาตัวเองและนึกในใจว่านี่มันปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ไม่ใช่ยุคกลางสักหน่อย เขาใช้แหเหวี่ยงขึ้นไปบนฟ้าจะจับแม่มดมาได้หนึ่งคน เขากล่าว "นี่มันอะไรกัน เป็นไปไม่ได้ที่ยุคนี้จะมีแม่มด" หญิงแก่ถือไม้กวาดตอบ "เราไม่ใช่แม่มด เราเป็นแม่บ้านที่เซอร์โนบิล"

.....

ตัวอย่างตลกร้ายในอังกฤษ

คุณรู้หรือเปล่าว่าคนรัสเซียสร้างจักรยานที่วิ่งเร็วที่สุด?

คำตอบ: "ไม่รู้ พวกรัสเซียทำยังไง"

"ก็ใช้พลังงานนิวเคลียร์นะสิ"

.....

ขบวนพาเหรดวันแรงงานจัดอย่างไร?

คำตอบ: "จัดเป็นแถว แถวแรกเป็นแอกติวิสต์ของพรรค แถวที่สองเป็นเยาวชนแอกติวิสต์ แถวที่สามเป็นแอกติวิสต์ของสหภาพแรงงาน แถวที่สี่ เป็นพวกเรดิโอแอกติวิสต์ (radioactivists)"

.....

คุณต้องจ่ายค่าหัวกระหล่ำกับผักกาดที่ตลาดสดในเคียฟเท่าไร?

คำตอบ: "ด้วยชีวิต"

.....

เครื่องมือต่อต้านการแพร่กระจายของกัมมันตภาพรังสีที่ดีที่สุดในยุโรปตะวันออกคืออะไร?

คำตอบ: "TASS สำนักข่าวของทางการ"

.....

สหภาพโซเวียตกับอังกฤษ ประเทศไหนเจริญกว่ากัน?

คำตอบ: "สหภาพโซเวียต เพราะที่นั่นบ้านส่วนใหญ่ใช้พลังงานปรมาณู"

.....

อะไรเอ่ย บินได้ ไม่มีขน เรื่องแสงในความมืด?

คำตอบ: "ไก่เคียฟ" (Chicken Kiev: อาหารที่มีชื่อของเคียฟ ทำจากอกไก่ทอดกระดุก ทูบให้เป็นแผ่นบาง ห่อเนย กระเทียม และเครื่องเทศ คลุกขนมปังป่น ก่อนทอดหรืออบให้เหลือง)

.....

สิ่งที่สั้นที่สุดในโลกสามอย่างคืออะไร?

คำตอบ: "เมนูอาหารโปลิช รัฐธรรมนูญของโรมาเนีย และอายุขัยของคนเซอร์โนบิล"

.....

ตัวอย่างตลกร้ายในโปแลนด์

อะไรเอ่ย อยู่ในโต๊ะ และเรื่องแสงใน
ความมืด?

คำตอบ: “ซูบโซเวียตในยูเครน”

.....

ข้อเท็จจริง: เมื่อนายเลก วาเลซา
(Lech Walesa) เดินทางกลับจาก
ประเทศญี่ปุ่น เขาประกาศอย่าง
อึกเขิมว่าโปแลนด์สามารถเป็นแบบ
ญี่ปุ่นได้อย่างง่ายดาย

ตลกร้าย: เขาสัญญาว่าจะให้เราเป็น
แบบญี่ปุ่น แต่ทำได้แค่ให้เราเป็นแบบ
อิโรชิมา

.....

นี่เป็นการสนทนาที่เกิด 20 ปีหลัง
จากนี้

“พ่อ พ่อ” ลูกชายตัวน้อยถามพ่อ
“จริงหรือเปล่าครับว่าเมื่อยี่สิบปีที่แล้ว
เกิดอุบัติเหตุที่นำเราที่โรงไฟฟ้า
นิวเคลียร์ และเกิดกัมมันตรังสีรั่ว”

“จริงลูก แต่ทุกคนลืมเรื่องนี้กันหมด
แล้ว ตอนนี้อยู่ไม่มีอะไรต้องเป็นห่วง”
พ่อตอบอย่างภาคภูมิใจ และเอื้อมมือ
ไปลูบหัวลูกชาย

“แต่พ่อ” เด็กน้อยยังไม่หายสงสัย
“แล้วข่าวลือที่ว่าเราจะเห็นผลกระทบ
ของกัมมันตรังสีนี้ก็ตั้งนานละจริงหรือ
เปล่าครับ”

“ไม่เอาหน่า พ่อบอกแล้วไงว่าไม่มีอะไร
ที่ลูกต้องเป็นห่วง” พูดแล้ว พ่อก็เอ
มือลูบหัวที่สองของลูกชายอย่าง
รักใคร่

.....

เคอร์ติชี้ว่าตลกเหล่านี้ แม้ฟังดูโหดร้าย
บางคนอาจเห็นว่าไร้สนิม แต่นี้เป็นช่องทางให้
ประชาชนได้แสดงความกังวลใจ (อาหารเป็นพิษ
เพราะโดยกัมมันตรังสี ความเจ็บป่วยร้ายแรง
ผลกระทบของกัมมันตรังสีที่จะมีต่อคนรุ่น
ลูกหลาน) เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ผู้นำและ
กลไกของรัฐ รวมทั้งกิจกรรมโฆษณาชวนเชื่อ
เขากล่าวว่าหลังรอยยิ้มเย้ยหยันของประชาชน
ในยุโรปตะวันออก เราจะได้ยินสารที่มีนัย
ทางการเมือง ตลกร้ายเหล่านี้คือ “สารที่ตั้ง
คำถามกับความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมระหว่าง
ผู้มีอำนาจและผู้ไร้อำนาจ ผู้ปกครองกับผู้ได้
ปกครอง ประเทศมหาอำนาจกับประเทศเล็ก”
(Kurti 1988: 328)

การปรากฏตัวอย่างสม่ำเสมอของตลก
ร้ายหลังภัยพิบัติ ทำให้หลังเหตุการณ์ตึก
เวิลด์เทรดเซนเตอร์ถูกเครื่องบินชนพังถล่มลง
ในวันที่ 11 กันยายน ค.ศ.2001 บิล เอลลิส (Bill
Ellis) นักคิดชนนิยม กล้าเสนอว่าแม้ในช่วงแรก
ความรุนแรงและน่าสะเทือนใจของเหตุการณ์
จะทำให้ชาวอเมริกันและผู้คนในโลกที่เห็นข่าว
ตกใจ แต่เขาคิดว่าในช่วงต้นเดือนตุลาคมจะเกิด
ตลกร้ายระลอกแรก ตลกร้ายระลอกที่สองซึ่งจะ
โหดร้ายและหยาบกว่า จะตามมาหนึ่งสัปดาห์
หลังจากนั้น เขาคาดการณ์ว่าหนึ่งเดือนหลังเกิด
เหตุ คือราวกลางเดือนตุลาคม จะเป็นช่วงที่
ความนิยมฟังและเผยแพร่ตลกร้ายเพิ่มขึ้นถึง
จุดสูงสุด หลังจากนั้นความนิยมจะลดลงอย่าง
รวดเร็ว และตลกร้ายเหล่านี้จะหายเงียบไปอย่าง
สิ้นเชิงในปลายเดือนตุลาคม

ไม่เพียงเท่านั้น เอลลิสยังคาดการณ์
เกี่ยวกับเนื้อหาและการเล่นมุขของตลกร้ายว่า
ข้อแรก - ตลกร้ายอย่างน้อยหนึ่งเรื่องจะต้องมี
ความเชื่อมโยงกับภาพข่าวที่ออกอากาศซ้ำ ๆ

(เช่น ตึกถูกเครื่องบินชน) สอง - ตลกร้ายเกี่ยวกับการระเบิดตึกเวิร์ลเทรดเซ็นเตอร์จะเลียนแบบมุขเดิมๆ จากภัยพิบัติที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ สาม - การแพร่กระจายของตลกร้ายจะกระทำผ่านอีเมล (ซึ่งได้รับความนิยมหลังจากการเสียชีวิตของเจ้าหญิงไดอานา) สี่ - เช่นเดียวกับตลกร้ายเกี่ยวกับภัยพิบัติ เมื่อตลกร้ายแพร่กระจายสู่สาธารณชน เหล่านักศิลปะรวมทั้งหลายโดยเฉพาะครูอาจารย์และคอลัมนิสต์ จะออกมาแสดงอาการรังเกียจและวิพากษ์วิจารณ์ คำทำนายของเอลเลียตดูเหมือนจะไม่ผิดเพี้ยน เพราะใน ค.ศ. 2006 และในวาระครบรอบ 5 ปีของการเกิดเหตุการณ์ผู้ก่อการร้ายระเบิดอาคารแฝดของเวิร์ลด์เทรดเซ็นเตอร์ooze.com รวบรวมตลกร้ายเกี่ยวกับการระเบิดอาคารแฝดของเวิร์ลด์เทรดเซ็นเตอร์ ผู้จัดทำเว็บไซต์กล่าวว่าตลกร้าย9-11ที่รวบรวมได้ ล้วนมาจากการเก็บสะสมของนักคติชนศึกษา ตลกร้ายเหล่านี้มี อาทิ

คุณเห็นโฆษณาใหม่ของอเมริกันแอร์ไลน์สหรือยัง ตอนนี้เขามีบริการบินตรงจากสนามบินไปถึงสำนักงานเลย

.....

ทีมอเมริกันฟุตบอลที่อัลไกดาชอบมากที่สุดคือทีมไหน?

คำตอบ: "The New York Jets"

.....

WTC ย่อมาจากอะไร?

คำตอบ: "What Trade Centre"

.....

ถ้าเราเอา 9 ทหาร 11 ทหาร 01 (9/11/01) ผลลัพธ์คืออะไร?

คำตอบ: "ความนำลงทุนในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์" (หลังเหตุระเบิดอาคารอสังหาริมทรัพย์ในแถบกลางเมืองนิวยอร์กลดลงอย่างมาก ก่อนราคาจะพุ่งขึ้นเกือบเท่าตัวในช่วงห้าปีต่อมา)

.....

อะไรคือความแตกต่างระหว่าง 9/11 กับการระเบิดที่เมืองโอคลาโฮมา?

คำตอบ: "ชาวต่างชาติพิสูจน์ให้เราเห็นอีกครั้งว่าพวกเขาทำงานได้ดีและมีประสิทธิภาพกว่า"

.....

จากชั้น 107 ลงมาชั้นล่าง ต้องใช้เวลาเท่าไร?

คำตอบ: "เวลาที่เหลือของชีวิต"

.....

ในตอนท้ายของหน้า ผู้จัดทำเว็บไซต์กล่าวว่า "หากคุณคิดว่าตลกร้ายพวกนี้ตลกก็ขอให้หัวเราะออกมาเถิด นี่คือนิยามของอเมริกาและจำไว้ว่าการหัวเราะคือยาที่มีสรรพคุณดีที่สุด (เว้นเสียแต่ว่าคุณเป็นโรคติดเชื่อ ในกรณีนี้เราขอแนะนำให้ใช้ยาปฏิชีวนะแทน) ถ้าคุณไม่สามารถหัวเราะให้กับความทุกข์ เราก็จะแค้น"

⁵ <http://www.ooze.com/articles/9-11-jokes.html>; สืบค้นข้อมูล 16 ธันวาคม 2554.

ภัยพิบัติในประเทศไทย

- น้ำท่วมใหญ่ พ.ศ. 2554 ที่สร้างความเสียหายแก่พื้นที่ทั่วประเทศใน 63 จังหวัด 641 อำเภอ และมีผู้ได้รับผลกระทบมากกว่า 12.8 ล้านคน¹ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของภัยพิบัติที่คุกคามชีวิตและทรัพย์สินของผู้นคนในประเทศไทย ยังมีภัยพิบัติอื่น ๆ อาทิ น้ำท่วม ดินถล่ม และสึนามิที่สร้างความเสียหายครั้งใหญ่ในหลายพื้นที่ ได้แก่
- พ.ศ. 2531 เดือนพฤศจิกายน น้ำป่าจากภูเขาเหนือหมู่บ้านซัดเอาดินโคลน หิน และท่อนซุงขนาดใหญ่เข้าถล่มบ้านเรือนประชาชน ที่ตำบลกะทูน อำเภอพิบูลย์ นครศรีธรรมราช มีชาวบ้านมากกว่า 700 คนเสียชีวิต
  - พ.ศ. 2543 เดือนพฤศจิกายน น้ำฝนไหลบ่าจากเทือกเขาสันกาลาศรีเข้าท่วมตัวเมืองชั้นในของอำเภอหาดใหญ่ มีผู้เสียชีวิตราว 40 คน มูลค่าความเสียหายกว่าหนึ่งหมื่นล้านบาท
  - พ.ศ. 2544 ในช่วงต้นเดือนพฤษภาคม เกิดฝนต่อเนื่องสามวันสามคืนทำให้น้ำป่าจากอุทยานแห่งชาติเวียงโกศัยไหลเข้าท่วมบ้านเรือนประชาชนในอำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ ถนนและสะพานถูกตัดขาด บ้านเรือนถูกน้ำพัดหายไป 45 หลังคาเรือน มีผู้เสียชีวิต 23 ราย สูญหาย 16 คน บาดเจ็บ 58 คน ต่อมาในเดือนสิงหาคม น้ำป่าไหลเข้าท่วมบ้านเรือนประชาชนที่บ้านน้ำก้อ ตำบลน้ำก้อ อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำให้มีผู้เสียชีวิต 147 คน
  - พ.ศ. 2547 สัปดาห์ที่สามของเดือนพฤษภาคม ฝนที่ตกหนักทำให้เกิดน้ำป่าที่พัดเอาโคลนและท่อนซุงที่ถูกลักลอบตัดลงมาท่วมทับบ้านเรือนในเขตเทศบาลแม่ระมาด จังหวัดตาก มีประชาชนกว่าหกพันคนที่ได้รับความเดือดร้อนจากน้ำท่วมครั้งนี้ ต่อมาในวันที่ 26 ธันวาคม เกิดแผ่นดินไหวในทะเลอันดามัน ทำให้เกิดคลื่นสึนามิ ซึ่งเคลื่อนเข้าสู่ชายฝั่งทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย ทำให้มีผู้เสียชีวิตกว่าหนึ่งแสนห้าหมื่นคน สูญหายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายู มี 6 จังหวัดทางภาคใต้ของไทยคือ สตูล ตรัง กระบี่ พังงา ภูเก็ต ระนอง ที่ได้รับผลกระทบ มีผู้เสียชีวิตราว 5,400 คน
  - พ.ศ. 2548 กลางเดือนสิงหาคม เกิดฝนตกหนักในภาคเหนือตอนบน ทำให้น้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำปิงเพิ่มปริมาณมากขึ้นและล้นฝั่งเข้าท่วมตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ตลาดวโรรส ตลาดลำไย และตลาดไนท์บาซาร์ ถูกน้ำท่วมสูงราว 70 เซนติเมตร ขณะที่บางพื้นที่ระดับน้ำสูงถึงเกือบ 2 เมตร ต่อมาในช่วงสัปดาห์ที่สองและสามของเดือนธันวาคม เกิดน้ำท่วมใหญ่ในพื้นที่ 8 จังหวัด คือ สงขลา นครศรีธรรมราช บัตตานี นราธิวาส พัทลุง ตรัง ยะลา และสตูล มีประชาชนได้รับความเดือดร้อน 1.6 ล้านคน มีผู้เสียชีวิต 25 ราย มูลค่าความเสียหายประมาณ 600 ล้านบาท
  - พ.ศ. 2549 เกิดอุทกภัยใน 47 จังหวัดทั่วประเทศ หลังจากมีฝนตกหนักในภาคเหนือตอนล่างในช่วงปลายเดือนพฤษภาคม ทำให้เกิดดินถล่มในพื้นที่ 5 จังหวัด คือ อุตรดิตถ์ สุโขทัย แพร่ น่าน และลำปาง มีประชาชนได้รับความเดือดร้อนกว่าสามแสนห้าหมื่นคน พื้นที่การเกษตรในจังหวัดชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี ลพบุรี และปทุมธานี ถูกน้ำท่วมรวมประมาณ 1.38 ล้านไร่ ทั้งยังทำให้น้ำไหลเข้าท่วมขังในบางพื้นที่ของกรุงเทพมหานครสูงเกือบ 1 เมตร เป็นเวลานานกว่าหนึ่งสัปดาห์
  - พ.ศ. 2553 กลางเดือนกรกฎาคม เกิดฝนตกหนักติดต่อกันสองวันสองคืน ทำให้เกิดน้ำหลากเข้าท่วมบ้านเรือนราษฎร และดินถล่ม ปิดทางเข้าหมู่บ้านของอำเภอปัว และอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ต่อมาในช่วงตุลาคม-พฤศจิกายนมีฝนตกหนักในหลายพื้นที่ ทำให้มีพื้นที่ประสบอุทกภัย 39 จังหวัด 425 อำเภอ 3,098 ตำบล 26,226 หมู่บ้าน ราษฎรได้รับความเดือดร้อน 2,002,961 ครัวเรือน 7,038,248 คน พื้นที่การเกษตรคาดว่าจะได้รับความเสียหาย 7,784,368 ไร่ มีผู้เสียชีวิตอย่างน้อย 180 ราย

¹ http://th.wikipedia.org/wiki/อุทกภัยในประเทศไทย_พ.ศ._2554; สืบค้นข้อมูล 10 มกราคม 2555.

เหตุการณ์แผ่นดินไหวที่มีระดับความแรงตั้งแต่ 5 ริกเตอร์ขึ้นไป²

- 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 มีศูนย์กลางที่อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก
15 เมษายน พ.ศ. 2526 มีศูนย์กลางที่อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี
11 กันยายน พ.ศ. 2537 มีศูนย์กลางที่อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
9 ธันวาคม พ.ศ. 2538 มีศูนย์กลางที่อำเภอร่องขวาง จังหวัดแพร่
21 ธันวาคม พ.ศ. 2538 มีศูนย์กลางที่อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
13 ธันวาคม พ.ศ. 2549 มีศูนย์กลางที่อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่
16 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 มีศูนย์กลางที่บริเวณพรมแดนลาว-พม่า ห่างจากจังหวัดเชียงรายราว 95 กิโลเมตร

² <http://www.excelexperttraining.com/forums/showthread.php?t=91>; สืบค้นข้อมูล 29 ธันวาคม 2554

เอกสารอ้างอิง

- Andersen, D. M. 1974. "The Los Angeles Earthquake and the Folklore of Disaster." *Western Folklore* 33(4): 331-336.
- Austin, L. M. 2010. "Person, Place, or Thing? Property and the Structuring of Social Relations." *Univeristy of Toronto Law Journal* 60(2): 445-465.
- Breslau, J. 2000. "Globalizing Disaster Trauma: Psychiatry, Science, and Culture after the Kobe Earthquake." *Ethos* 28(2): 174-197.
- Castonguay, S. 2007. "The Production of Flood as Natural Catastrophe: Extreme Events and the Construction of Vulnerability in the Drainage Basin of the St. Francis River (Quebec), Mid-Nineteenth to Mid-Twentieth Century." *Environmental History* 12: 820-844.
- Clancy, G. 2011. "Disaster as Change Agents: Three Earthquakes and Three Japans." *East Asian Science, Technology and Society* 5: 395-401.
- Csaszi, L. 2003. "World Trade Center Jokes and Their Hungarian Reception." *Journal of Folklore Research* 40(2): 175-210.
- Farrar, M. E. 2009. *Home/Sick: Memory, Place, and Loss in New Orleans*. Theory & Event. 12.
- Fothergill, A. 2003. "The Stigma of Charity: Gender, Class, and Disaster Assistance." *The Sociological Quarterly* 44(4): 659-680.
- Friedsam, H. J. 1960. "Older Persons as Disaster Casualties." *Journal of Health and Human Behavior* 1(4): 269-273.
- Holmes, H. M. C. a. C. A. 2000. "Loss, Healing, and the Power of Place." *Human Studies* 23: 63-78.
- Huet, M.-H. 2007. "The Face of Disaster." *Yale French Studies* 111: 7-31
- Tierney, Kathleen. C. B., Erica Kuligowski. 2006. "Metaphors Matter: Disaster Myths, Media Frames, and Their Consequences in Hurricane Katrina." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 604: 57-81.
- Kreps, G. A. 1983. "The Organization of Disaster Response: Core Concepts and

- Processes." *International Journal of Mass Emergency & Disaster* 1.
- Kreps, G. A. 1984. "Sociological Inquiry and Disaster Research." *Annual Review of Sociology* 10: 309-330.
- Kurti, I. 1988. "The Politics of Joking: Popular Response to Chernobyl." *The Journal of American Folklore* 101(401): 324-334.
- Lefebvre, H. 1991 *The Production of Space*. Donald Nicholson-Smith trans. Oxford: Basil Blackwell.
- Mitchell, J. K. 1999. *Crucibles of Hazard: Mega-Cities and Disasters in Transition*. Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.
- Moore, H. E. 1956. "Toward a Theory of Disaster" *American Sociological Review* 21(6): 733-737.
- Moore, H. E. 1958. *Tornadoes over Texas: A Study of Waco and San Angelo in Disaster*. Austin: University of Texas Press.
- Oring, E. 1987. "Jokes and the Discourse on Disaster." *The Journal of American Folklore* 100(397): 276-286.
- Radin, M. J. 1982. "Property and Personhood." *Stanford Law Review* 34(5): 957-1015.
- Sahlins, M. 1972. *Stone Age Economics*. Chicago: Aldine.
- Stallings, R. A. 2002. "Weberian Political Sociology and Sociological Disaster Studies." *Sociological Forum* 17(2): 281-305.
- Steinberg, T. 1997. "Do-It-Yourself Deathscape: The Unnatural History of Natural Disaster in South Florida." *Environmental History* 2(4): 414-438.

